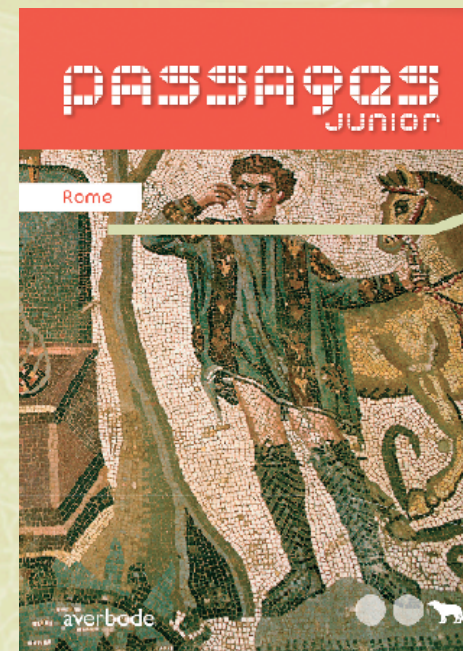
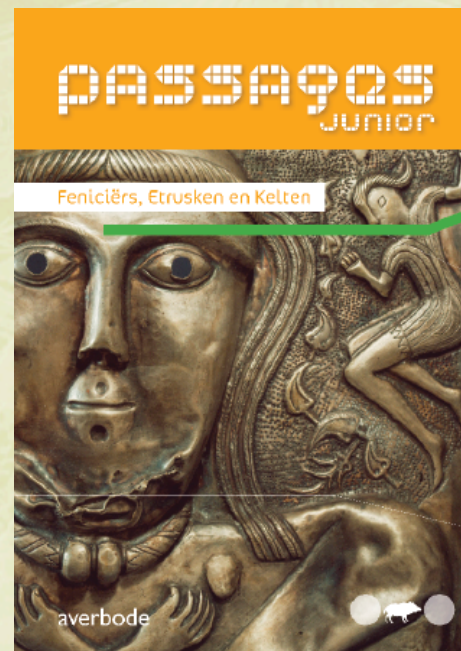
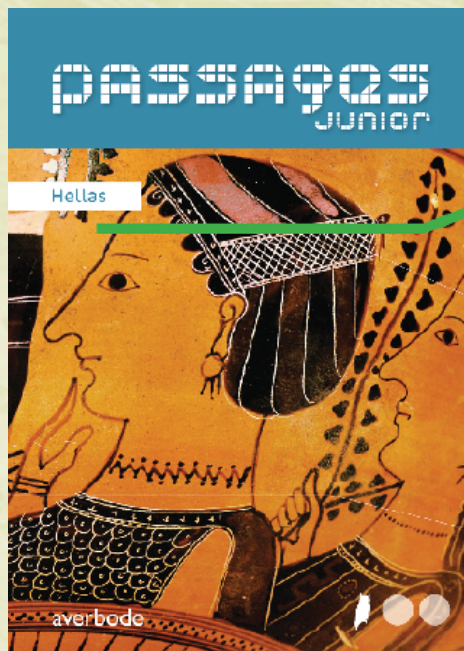

PASSA905 Junior

brengt een sterk verhaal

Geschiedenismethode voor de 1e graad A-stroom

Uitgangspunten

Passages Junior is afgestemd op:

- 1) Alle onderwijsnetten
- 2) Alle leerlingen van de A-stroom: geen A- of T-versie

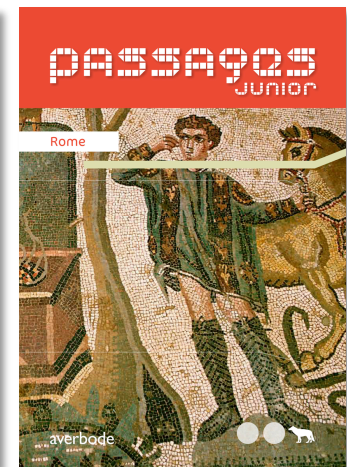
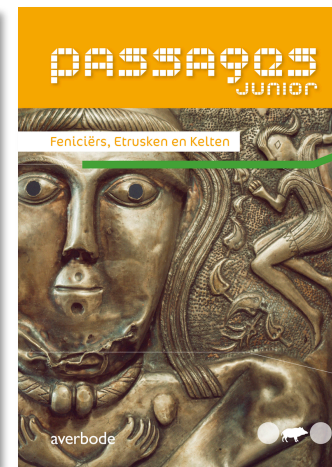
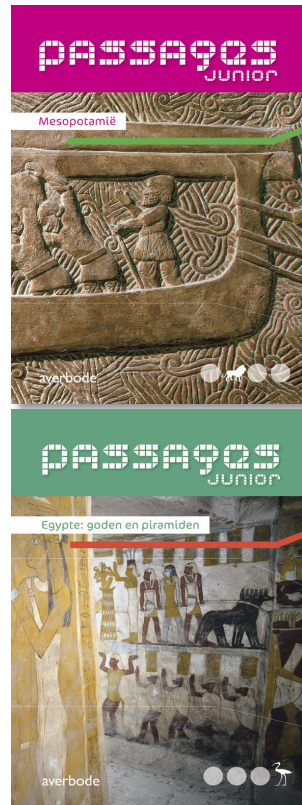
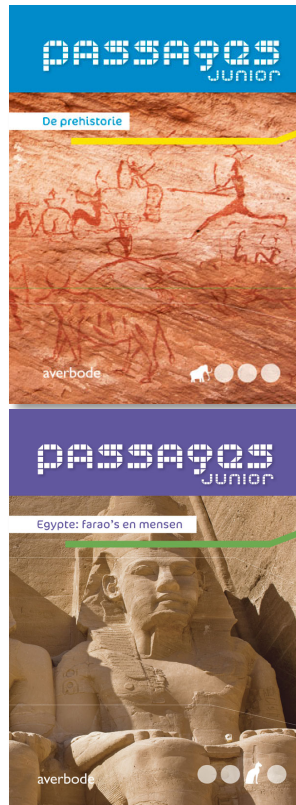

Concept

Vlotte overstap van de basisschool naar het secundair:

- 1e leerjaar = vier bundels:
 - 1) Prehistorie
 - 2) Mesopotamië
 - 3) Egypte – Farao's en mensen
 - 4) Egypte – Goden en piramiden

- 2e leerjaar = drie bundels:
 - 1) Hellas
 - 2) Feniciërs, Etrusken, Kelten
 - 3) Rome

1. De Feniciërs

Niet vechten, maar zaken doen: typisch Feniciërs.

Fenicische invloedssfeer en handelspartners

De bakermat van het Fenicische volk is het huidige Libanon in het Midden-Oosten. Fenicië was niet meer dan een smalle kuststrook in het westen van Klein-Azië. Vanaf 1550 v.C. groeiden enkele steden uit tot het Fenicische Rijk, dat van ca. 1200 v.C. tot aan de verovering door de Perzen omstreeks 500 v.C. een groot deel van de wereld zou domineren.

Fenicie was een lappendeken van kleine dorpen en stadstaten. De Feniciërs verwierven hun macht niet met oorlog voeren, maar door een handelsnetwerk uit te bouwen. Ze waren erg bedreven in de scheepsbouw en zijn de geschiedenis ingegaan als een van de belangrijkste zeevaardersvolken. (ill. 1) Ze dreven handel vanuit hun thuisbasis, maar koloniseerden ook gebieden in het westen van de Middellandse Zee: Spanje, Italië en Noord-Afrika. Hun belangrijkste kolonie stichtten de Feniciërs omstreeks 800 v.C.: de stad Carthago ¹⁶ in Noord-Afrika. Verder verkenden ze ook de Noordzee en de Atlantische Oceaan.

Handel

Vanaf 1550 v.C. groeiden enkele Fenicische steden, waaronder Biblos, Sidon en Tyrus, uit

tot een machtig handelsimperium. De Feniciërs domineerden tussen 1200 en 300 v.C. een groot deel van het Middellandse Zeegebied. Ze exporteerden ceder- en dennenhout en vruchten (dadsels, olijven en vijgen). Vanuit de kolonies werden luxeproducten ingevoerd, zoals goud en ivoor uit Afrika.

1. Sarcfaag versterd met de afbeelding van een Fenicisch handelsschip (Tarsus, Turkije, 1e eeuw)

2 / Feniciërs, Etrusken en Kelten

Linnen werd geïmporteerd uit Egypte en graan uit Kanaän. De stad Biblos groeide uit tot het verdeelcentrum voor papyrus, dat werd ingevoerd uit Egypte. Maar het bleef niet beperkt tot import en export. De Feniciërs begonnen ook zelf papyrusvellen te produceren. Ze kochten stengels in Egypte en maakten er vellen van, die per schip werden uitgevoerd.

Culturele invloed

Door hun handelscontacten namen de Feniciërs elementen van verschillende culturen over en verspreidden die. Zo zijn veel Egyptische en Mesopotamische invloeden dankzij de Feniciërs tot bij de Grieken en Romeinen geraakt. Papyrus is niet het enige voorbeeld. Egyptische sarcophagen (ill. 4) en Mesopotamische goden raakten via hen ingeburgerd in de hele regio.

De belangrijkste Fenicische erfenis is ongetwijfeld het alfabet. Het werd ontwikkeld tussen ca. 1400 en 1250 v.C. Het bestond uit 22 klanksymbolen die van rechts naar links geschreven werden. Het Fenicische schrift verspreidde zich via de handel naar Hellas en Italië en werd omstreeks 1000 v.C. het meest gebruikte schriftstelsel.

Ondergang

De rijke Fenicische stadstaten vielen geregeld ten prooi aan naburige veroveraars. Zo probeerden de Egyptenaren, de Assyriërs, de Babyloniërs en de Perzen hen te overwinnen. De Feniciërs beseften dat oorlog schadelijk was voor hun handelsimperium. Daarom trokken ze zich bij dreiging terug op eilanden voor de kust. Het vasteland werd dan bezet, maar de handel kon blijven doorgaan. Ze sloten doorgaans een akkoord met hun bezetters door een deel van de handelsopbrengst af te staan.

Oorlogen verzwakten de positie van de stadstaten. Carthago en de andere kolonies werden onafhankelijk. De Fenicische stadstaten gingen ten onder. Op het vasteland hield Tyrus het langst stand, tot Alexander de Grote het in 332 v.C. veroverde. ⁷¹ Tussen 200 en 100 v.C. gingen de Fenicische stadstaten op in het Romeinse Rijk. ¹⁷

Luxeproducten

De Feniciërs bewerkten ingevoerd ivoor en goud tot juwelen. (ill. 2) Ze maakten en verhandelden ook doorzichtige glazen parfumflesjes op grote schaal. (ill. 3) De stad Tyrus dankte haar reputatie aan de productie van de fijnste purperen verf om stoffen te kleuren. De naam Feniciërs komt trouwens van het Griekse woord voor purperrood: phoinix. Een purperen gewaad was heel kostbaar. Aristocratische Grieken en Romeinen droegen het als statussymbool. ⁸

2. Kroon in wit goud met afbeeldingen van vruchtbaarheidsgodinnen en steenbokken (Latakia, Syrië, ca. 1100 v.C.)

3. De Feniciërs vervaardigden glas in verschillende kleuren. Vloeibaar glas werd rond een klei kern aangebracht, die na verharding van het glas werd verwijderd. Links: amfoor (5e-4e eeuw v.C.). Rechts: alabastron (4e-3e eeuw v.C.).

Fenicieërs, Etrusken en Kelten / 3

10. Een Etruskische jongeling bespeelt de dubbelfluit, een Griekse erfenis. Van de dodenstad van Tarquinia bleven fragmenten van levendige muurschilderingen bewaard. Ze tonen ons dat de Etrusken hielden van sport, paarden, dans en muziek (Tarquinia, 6e-4e eeuw v.C.).

Elke overledene kreeg heel wat voorwerpen mee in het graf. (ill. 8) Opvallend is dat bij haast alle mannen een scheermesje als grafgift werd geschonken.

Etruskische graven vertellen ons ook iets over de positie van de vrouw bij de Etrusken. Ze nam deel aan het openbare leven en werd gerespecteerd. (ill. 11) Tussen grafritten van vrouwen zijn voorwerpen uit brons en koper gevonden, vooral spiegels met teksten erop. Het toont aan dat de vrouwen niet alleen een belangrijke positie hadden, maar ook geleerd waren. De moeder kon trouwens haar familienaam doorgeven aan haar zoon.

Religie

De Etruskische godenwereld was een verzameling van inheemse en Griekse goden. **59** Bij elke belangrijke beslissing probeerde men de wil van de goden te achterhalen aan de hand van voortekens. Dat kon op allerlei manieren, bijvoorbeeld

Man-vrouwrelaties

De rol van de vrouw en de openlijke affectie van de man voor de vrouw schokte de toenmalige mediterrane wereld. Griekse geschiedschrijvers bestempelden het publieke man-vrouwgedrag als decadent. Hoogstwaarschijnlijk berustten teksten zoals de volgende op verzinself.

Voor de Etrusken is het geen schande om in het openbaar gezien te worden terwijl ze iets doen, of terwijl iemand iets met hen doet; dit is ook weer zo'n gebruik van hun land. Zij vinden dit alles zelfs zo gewoon dat, als de heer des huizes bezig is zich aan de liefde te wijden en iemand vraagt naar hem, zij antwoorden dat hij zus en zo aan het doen is, en zij noemen dan de daad bij de schunnige naam. Als zij bij elkaar komen voor een gezellige avond of voor een familiefeest, dan handelen zij als volgt: als iedereen klaar is met drinken en op het punt staat om naar bed te gaan, dan brengen slaven eerst gezelschapsdames naar binnen, of hele mooie jongens, of ook wel hun eigen vrouwen. Als ze van deze personen genoten hebben, dan brengen de slaven wellustige jongens, die op hun beurt de feestgasten ...

Athenaeus, *Grieks redenaar*, *Deipnosophistae* ('Tafelgesprekken'), 2e-3e eeuw

11. Man en vrouw aan het banket. In tegenstelling tot bij de Grieken is het voor Etruskische aristocraten heel gewoon dat ook vrouwen deelnemen aan feesten (Etrurië, ca. 500-450 v.C.). **24**

Feniciërs, Etrusken en Kelten / 7

door naar de richting van de bliksem te kijken of de vlucht van de vogels. Ook ingewanden, zoals de schapenlever, werden onderzocht op bepaalde afwijkingen. (ill. 12) **64**

Ondergang

De Etrusken bouwden een maatschappij uit die ruim 700 jaar standhield. Omdat de Etruskische stadstaten geen overkoepelend bestuur hadden, waren ze echter kwetsbaar voor vijanden van buitenaf. De 6e eeuw v.C. werd gekenmerkt door sociale onrust in de mediterrane wereld. De Etrusken raakten betrokken bij een machtsstrijd over de handel in de Middellandse Zee. De macht van de stadstaten nam af. Omstreeks 290 v.C. werd Etrurië ingenomen door de stadstaat Rome. De Etruskische taal werd vervangen door het Latijn en de Etrusken werden Romeinse burgers. De vrede in het gebied keerde pas terug onder de Romeinse keizer Augustus in 31 v.C. **20**

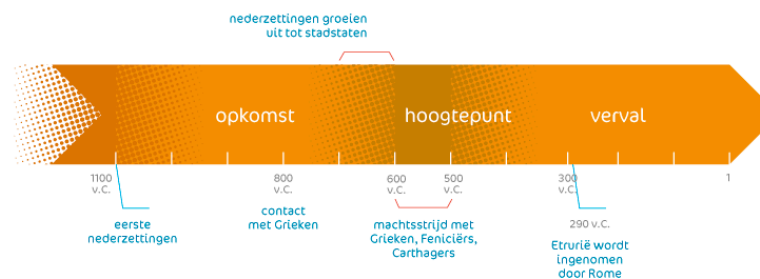
12. De Lever van Placenza, een schapenlever in brons, werd waarschijnlijk als model gebruikt door Etruskische priesters. De indeling van het model komt overeen met de woonplaatsen van de goden in de hemel (Placenza, ca. 100 v.C.).

Erfenis

De Romeinen zouden zonder de Etrusken nooit geworden zijn wat ze waren. Van de acht Romeinse koningen waren de laatste drie van Etruskische afkomst. **6** Etruskische ingenieurs leerden hun om gebieden te draineren en het water vervolgens af te voeren via riolen. **59** Geïnspireerd door de Etruskische architectuur bouwden de Romeinen hun stad in een vierkant, met versterkingen en torens. Bij de bouw van bruggen en aquaducten **59** kopieerden de Romeinen eveneens Etruskische voorbeelden. Aanliggen aan tafel, ingewanden bestuderen, de oudste tempelarchitectuur: allemaal Etruskisch. Ook de gladiatorengevechten **69** waren een Etruskische traditie. Op de begrafenis van belangrijke mannen werden spelen georganiseerd, waarbij krijgsgevangenen het tegen elkaar moesten opnemen. De verliezers werden gedood en hun bloed werd geofferd.

bucchero: Etruskisch aardewerk dat zwart kleurt door het te bakken in een zuurstofvrije oven
mediterraan: uit of van het Middellandse Zeegebied
terracotta: ongeglazuurd aardewerk van gebakken klei, door de Etrusken gebruikt als decoratief element op daken en om manshoge beelden te maken

Aan de slag! p.15-16

8 / Feniciërs, Etrusken en Kelten

3. De Kelten: landbouwers en handelaars

In een vaatje met zout blijf ik langer goed.

Verspreiding en handelsroutes van de Kelten

Centraal- en West-Europa werden in het eerste millennium v.C. bevolkt door Keltische stammen. De van oorsprong nomadische stammen hadden een neus voor handel. Archeologische vondsten uit de ijzertijd getuigen van de culturele bloei van de Keltische wereld.

In het eerste millennium v.C. verspreiden nomadische Kelten zich vanuit Rusland over Centraal- en West-Europa. Ze kregen er de kans om hun landbouwtalenten te ontwikkelen en een uitgebreid handelsnetwerk op te zetten. Uit de vermenging van plaatselijke stammen en Indo-Europese immigranten ontstond de Keltische cultuur. Archeologische vondsten tonen aan dat de Keltische wereld zich uitstrekte van het huidige Oostenrijk tot Ierland en van Zwitserland tot Spanje.

Landbouw

De Kelten waren oorspronkelijk nomaden. Hun zoektocht naar een geschikte woonplaats bracht hen naar locaties in de nabijheid van water. Op die plaatsen ontstonden sedentaire landbouwsamenlevingen.

arbeid

13. Reconstructietekening van een Keltisch paar

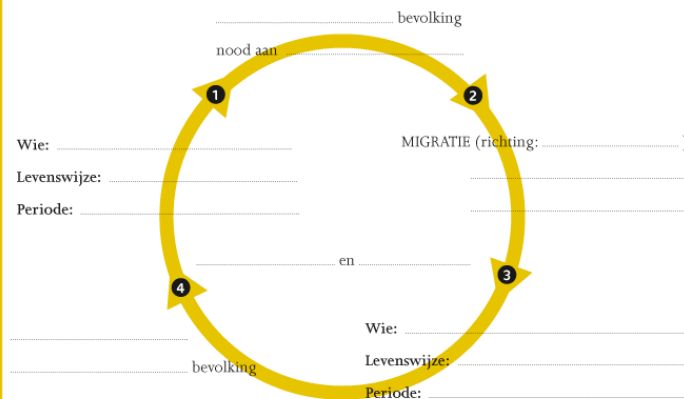

Feniciërs, Etrusken en Kelten / 9

3. De Kelten: landbouwers en handelaars p. 9-11

1. Vul de volgende data en begrippen aan op het schema hieronder. Zo krijg je een goed overzicht van de evolutie die onze Keltische voorouders hebben doorlopen.

nomadische samenleving – landbouwgrond – sedentaire landbouwsamenleving – handel – stijgende welvaart – vermenging met lokale stammen – migratie – vanaf ca. 1000 v.C. – vanaf ca. 750 v.C. – Keltische cultuur – Indo-Europese stammen – toenemende – zuidwesten – economische bloei

2. Hallstatt en La Tène groeiden uit tot de voornaamste economische centra van de Keltische cultuur.

a. Wat waren hun twee grootste (economische) troeven?

b. Duid Hallstatt en La Tène aan op de blinde kaart. Duid ook de belangrijkste Keltische handelspartners aan: Carthago – Byzantium – Rome – Massalia.

Feniciërs, Etrusken en Kelten / 17

Concept

Vlotte overstap van de basisschool naar het secundair:

1e leerjaar : 2 'extra' hoofdstukken in elke bundel

- Voor snelle/leergierige leerlingen
- Voor richtingen met 2 uur geschiedenis/week

EXTRA: Megalieten

Megacool, zulke stenen kolossen!

De verspreiding van megalieten in Europa

Een vreemd verschijnsel uit het neolithicum zijn de megalieten. De eerste bouwwerken van reusachtige rotsblokken dateren van ongeveer 5000 v.C. De megaliet (= Grieks voor 'grote steen') fascineerde al vroeg wetenschappers en fantasten, maar het geheim van de stenen is nog niet helemaal ontraadseld.

Ontstaan

Er ontstonden megalithische sites aan de Atlantische kust (Bretagne, Britse eilanden, Spanje).

Het was alsof de eerste boerengemeenschappen een grens wilden trekken tussen hun eigen gronden en de oceaan enerzijds en de territoria van de jagersvolkeren anderzijds. Ook op de eilandjes Malta en Gozo (tussen Sicilië en Noord-Afrika) bloeide een megalithische cultuur. Malta, waar een vruchtbaarheidsgodin vereerd werd, ontwikkelde zich tot een belangrijk religieus centrum voor de regio. (ill. A)

Menhirs en cromlechs

Bekend zijn de rechtopstaande stenen of menhirs. In het Franse Carnac staan nog 1169 menhirs overeind. Enkele zijn bijna 7 m hoog en 1099 stenen staan

A. Een megalithische tempel in Ggantija (Gozo). Op de eilanden Malta en Gozo bloeide tussen 3600 en 2500 v.C. een heuse megalithische cultuur.

Concept

Vlotte overstap van de basisschool naar het secundair:

- > Teksten, bronnen en opdrachten in 1 bundel
- > Verschillend papier voor hoofdstukken en werkbladen
- > Elke bundel volledig in kleurendruk

7. Bouwen om te imponeren

Ik heb een stad van bakstenen aangetroffen en er een van marmer achtergelaten.*

* Dixit Augustus

De Romeinen wilden hun stempel drukken op de stad en het Rijk. Grote bouwwerken moesten indruk maken op het volk. De mooiste en belangrijkste gebouwen dateren dan ook uit de periode na de republiek.

De keizers vonden dat Rome de mooiste stad op aarde moest worden. Daarom lieten ze er allerlei imposante gebouwen en pleinen optrekken. Augustus bijvoorbeeld voegde tempels en regeringspaleizen toe aan het forum. **20**

Zuilen van marmer

Tijdens die periode ontstond de Romeinse zuil, die de acanthusbladeren van de Korinthische orde

30. Marmeren zuil met Romeins kapiteel in Paphos, hoofdstad van de Romeinse provincie Cyprus (vanaf 58 v.C.)

31. De zuil van Trajanus in Rome (113) werd tot in de vroege middeleeuwen bekroond door een levensgroot bronzen beeld van de gelijknamige keizer. In de 16e eeuw kwam er een standbeeld van Sint-Pieter in de plaats.

combineerde met de krullen (voluten) van de Ionische orde. (ill. 30) **64**
Het meest gebruikte materiaal aan de buitenzijde was marmer, vooral uit Carrara. Het werd lunamarmmer genoemd, omdat het zo wit was als de maan. De Romeinen combineerden het graag met andere soorten marmer uit andere streken, om zo het hele Romeinse Rijk te symboliseren.

Triomfarchitectuur

De Romeinse bouwkunst wilde vooral indruk maken. Niet alleen met prachtige tempels, maar ook met monumenten. Heel apart waren de zogenaamde triomfzuilen. De bekendste is die van Trajanus. **23** (ill. 31) Op de 30 meter hoge zuil rust een lange fries die het verhaal van Trajanus' oorlogen in het Oosten

Lees verder op p. 57.

7. Bouwen om te imponeren p. 24 en p. 57-59

1. a. Wat was het voornaamste doel van de Romeinse bouwheren?

.....

b. Hoe bereikten Romeinse keizers dat doel? Geef vier voorbeelden.

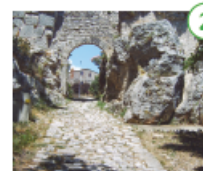
.....

2. Welk soort bouwwerk wordt hier afgebeeld?

Zeg ook telkens wat de functie was van het bouwwerk of van de voorziening.

1

2

3

.....

.....

.....

4

5

6

7

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

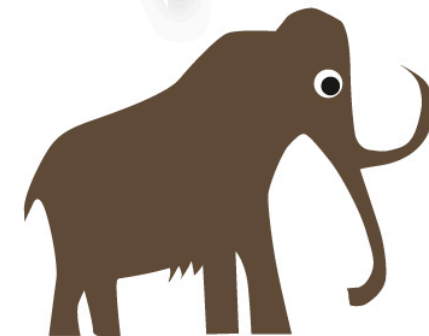
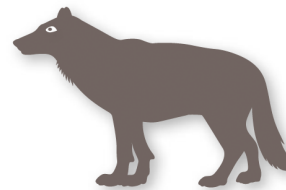
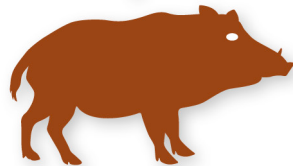

Concept

Vlotte overstap van de basisschool naar het secundair:

- > Ludieke elementen:
elke bundel heeft zijn eigen mascotte

Prehistorie?
Was dat de tijd
toen de dieren
nog spraken?

Concept

Vlotte overstap van de basisschool naar het secundair:

> Stickervel in de bundel Prehistorie

3. Wat bestuderen paleontologen en archeologen?

Kleef de voorwerpen op de juiste plaats.

Concept

Vlotte overstap van de basisschool naar het secundair:

- > Ludieke elementen
- > Stickervel in de bundel Prehistorie
- > Gevarieerde opdrachten

8. Goden

p. 59-62

1. Myceense, Minoïsche of Griekse goden?

a. Juist of fout. Beantwoord op basis van hoofdstuk 2 en 3 de volgende stelling.
'Zowel ten tijde van de Myceense als de Minoïsche beschaving werden goden als Zeus en Poseidon al vereerd.'

b. Bekijk de tijdbanden op p. 7 en p. 10.

- Wanneer bloeide de Minoïsche beschaving? _____
- Wanneer bloeide de Myceense beschaving? _____
- Verdeel de tijdperk in twee banden en kleur beide beschavingen in.

- Gedurende hoeveel jaar bestaan deze culturen naast elkaar? _____
- c. Zoek in een atlas of op het internet de afstand op tussen Kreta en Mycene. _____
- d. Waren er contacten tussen beide beschavingen? Leg uit.

e. Welke culturele – en dus ook religieuze – gevolgen kun je nu verwachten?

2. De rol van Homerus, Hesiodus en anderen

a. Wat is de rol geweest van personen zoals Homerus en Hesiodus?

b. Dichters zoals Homerus gaven elke godheid een specifiek 'takenpakket'. Vul op basis van deze tekstbron en de stamboom van de goden (p. 60-61) de tabel op de volgende pagina aan.

Zeus werd na de titanenstrijd de grootste gebieder, god van de hemel, de wolken, de regen en de bliksem. Broer Poseidon werd god van de zee en de sombere Hades kreeg toen de onderwereld met de grafeliewel en alle aardse rijkdommen, erts en edelgesteenten. Ook de godinnen kregen macht, vooral bij de mensen. Hera, de vrouw van Zeus, beschermde gezin en familie. Hestia beheerde de haard, het centrum van iedere woning. En de gouden Demeter zorgde voor vruchtbare akkers. Toen was de hele aarde intussen voorzien van bewoners, dieren, vogels, vissen en wezens die leken op de goden, maar niet als goden het eeuwige leven hadden: de mensen.

1. Dros, *Griekse mythen* (1999)

Hellas / 47

Godheid	Attributen	Bevoegdheid
Zeus		
Demeter		
Poseidon		
Hades		
Athena		krijgskunst, vrede, zuivere lucht
Hera		

3. Schrap de foutieve informatie in de volgende stellingen.

- a. De Olympische goden zijn een voorbeeld van monotheïsme / polytheïsme.
- b. Elke godheid had zijn eigen tempel / alleen Zeus had zijn tempel.
- c. Orakels kunnen het best gezien worden als religieuze waarzeggers / goochelaars.
- d. Een tempel was een plaats voor offers / erediensten.

4. De moraliserende rol van mythen: de tantaluskwelling

Soms straffen de goden mensen. Sisyphus is daar één van. Een ander voorbeeld is Tantalus. Toen hij te gast was bij Zeus voor een feestmaal, stal hij nectar en ambrozijn (godenvoedsel). Zeus strafte hem met een eeuwigdurende kwelling.

Bekijk de afbeelding en beantwoord de vragen.

- a. Is dit een primaire bron? Leg uit.
- b. Naar welke plaats zou Tantalus zijn gebracht?
- c. Zijn straf bestond erin dat hij kon eten noch drinken. Waarom lijkt dat vreemd als je de afbeelding bekijkt?
- d. Hoe zouden hem toch het eten en drinken ontzegd worden? Zoek eventueel op.
- e. Welke les kun je uit deze mythe halen?
- f. Wat zou de uitdrukking 'een tantaluskwelling' vandaag betekenen? Markeer het juiste antwoord.
 - Iets wat men wil is zeer dichtbij, maar tegelijkertijd onbereikbaar.
 - Iets wat voor de een aangenaam is, kan voor een ander onaangenaam zijn.
 - Iets wat vandaag slecht gaat, kan morgen weer goed gaan.
- g. Veel mythes dragen een levensles. Waarom zou dat zo zijn?

48 / Hellas

b. Bekijk de tijdbanden op p. 7 en p. 10.

- Wanneer bloeide de Minoïsche beschaving?

- Wanneer bloeide de Myceense beschaving?

- Verdeel de tijd balk in twee banden en kleur beide beschavingen in.

- Gedurende hoeveel jaar bestaan deze culturen naast elkaar?

c. Zoek in een atlas of op het internet de afstand op tussen Kreta en Mycene.

d. Waren er contacten tussen beide beschavingen? Leg uit.

.....

e. Welke culturele – en dus ook religieuze – gevolgen kun je nu verwachten?

.....

.....

2. De rol van Homerus, Hesiodus en anderen

a. Wat is de rol geweest van personen zoals Homerus en Hesiodus?

b. Dichters zoals Homerus gaven elke godheid een specifiek 'takenpakket'.

Vul op basis van deze tekstbron en de stamboom van de goden (p. 60-61) de tabel op de volgende pagina aan.

Zeus werd na de titanenstrijd de grootste gebieder, god van de hemel, de wolken, de regen en de bliksem. Broer Poseidon werd god van de zee en de sombere Hades kreeg toen de onderwereld met de grafleliewei en alle aardse rijkdommen, ertsen en edelgesteenten.

Ook de godinnen kregen macht, vooral bij de mensen. Hera, de vrouw van Zeus, beschermde gezin en familie. Hestia beheerde de haard, het centrum van iedere woning. En de gouden Demeter zorgde voor vruchtbare akkers. Toen was de hele aarde intussen voorzien van bewoners, dieren, vogels, vissen en wezens die leken op de goden, maar niet als goden het eeuwige leven hadden: de mensen.

I. Dros, *Griekse mythen* (1999)

Godheid	Attributen	Bevoegdheid
Zeus		
Demeter		
Poseidon		
Hades		
Athena		krijgskunst, vrede, zuivere lucht
Hera		

3. Schrap de foutieve informatie in de volgende stellingen.

- De Olympische goden zijn een voorbeeld van monotheïsme / polytheïsme.
- Elke godheid had zijn eigen tempel / alleen Zeus had zijn tempel.
- Orakels kunnen het best gezien worden als religieuze waarzeggers / goochelaars.
- Een tempel was een plaats voor offers / erediensten.

4. De moraliserende rol van mythen: de tantaluskwelling

Soms straffen de goden mensen. Sisyphus is daar één van. Een ander voorbeeld is Tantalus. Toen hij te gast was bij Zeus voor een feestmaal, stal hij nectar en ambrozijn (godenvoedsel). Zeus strafte hem met een eeuwigdurende kwelling.

Bekijk de afbeelding en beantwoord de vragen.

a. Is dit een primaire bron? Leg uit.

.....

b. Naar welke plaats zou Tantalus zijn gebracht?

.....

c. Zijn straf bestond erin dat hij kon eten noch drinken.
Waarom lijkt dat vreemd als je de afbeelding bekijkt?

.....

d. Hoe zouden hem toch het eten en drinken ontzegd worden? Zoek eventueel op.

.....

e. Welke les kun je uit deze mythe halen?

.....

f. Wat zou de uitdrukking 'een tantaluskwelling' vandaag betekenen?

Markeer het juiste antwoord.

- Iets wat men wil is zeer dichtbij, maar tegelijkertijd onbereikbaar.
- Iets wat voor de een aangenaam is, kan voor een ander onaangenaam zijn.
- Iets wat vandaag slecht gaat, kan morgen weer goed gaan.

g. Veel mythes dragen een levensles. Waarom zou dat zo zijn?

.....

Concept

Vlotte overstap van de basisschool naar het secundair:

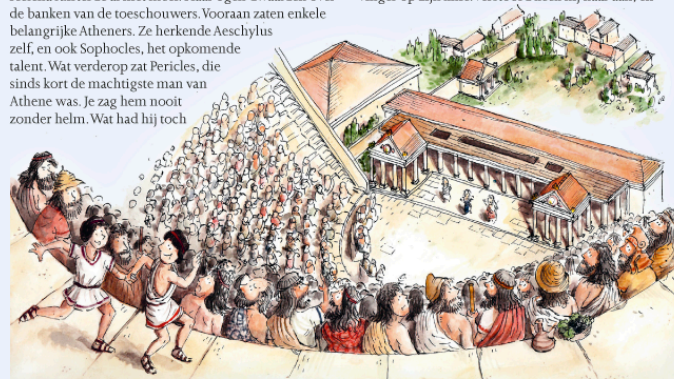
- > Ludieke elementen
- > Stickervel in de bundel Prehistorie
- > Gevarieerde opdrachten
- > Verhaal in elke bundel: genietend lezen + lezend leren
(met werkblad)

Verhaal Eeuwige roem

Helena keek nieuwsgierig rond. Het was de eerste keer dat ze met haar vader meeging naar het theater. 'Jij wordt een grote dame later, en toneel leert je veel over het leven', had hij gezegd. Mama was er niet gerust op geweest. Het was immers niet gebruikelijk dat meisjes naar het theater gingen. Ze had haar nog snel een jongenstuk gemaakt om aan te trekken. 'Anders zetten ze je zo aan de deur.' En nu zat ze daar. Theater ... Wel spannend, vond ze. Ook op de andere banken van het enorme Dionysustheater waren de verwachtingen hooggespannen. De Atheners praatten honderduit over de komende intriges en verhaallijnen. Enthousiast vertelde vader over Oresteia, het stuk van Aeschylus dat vandaag op het programma stond. Het was het derde deel van een trilogie, en iedereen was erg benieuwd hoe alles zou aflopen. 'Orestes,' zei hij, 'die zit met wroeging en zal met zichzelf in het reine moeten komen vandaag.' Hij nam een hap van zijn stuk brood en concentreerde zich op de orchestra. 'Daar gaat het gebeuren', mompelde hij. 'Ik durf ervoor te wedden dat Aeschylus de Dionysia wint dit jaar. Hij is een geniale schrijver.' Helena luisterde al niet meer. Haar ogen dwaalden over de banken van de toeschouwers. Vooraan zaten enkele belangrijke Atheners. Ze herkende Aeschylus zelf, en ook Sophocles, het opkomende talent. Wat verderop zat Pericles, die sinds kort de machtigste man van Athene was. Je zag hem nooit zonder helm. Wat had hij toch

te verbergen? Plots trok iets Helena's aandacht. Een paar rijen voor haar zat een jongeman vurig uitleg te geven aan een vriend. Was dat die jongen met wie ze laatst op de agora een praatje had gemaakt? Wat een stuk! Ze rechte haar rug en probeerde wat beter te kijken. Ze wilde opstaan, maar haar vader trok haar weer op haar zitplaats. 'Let op Helena, het gaat beginnen.' Het koor kwam op en gezangen vulden al snel het theater. Vol bewondering volgden de Atheners het schouwspel. Toen de eerste acteur verscheen, begonnen sommige toeschouwers te juichen. 'Orestes', fluisterde vader. Inderdaad, daar verscheen een man op hoge schoenen, met een lang gewaad en een gek masker. Het stuk was begonnen. 'Goed kijken nu, Helena, want slechts drie acteurs spelen alle rollen. Ze wisselen dus vaak van personage. Kijk, daar ...' Helena hoorde het niet meer en speurde weer naar die jongen. Een plan nu. Haar vader verkeerde in een soort trance. Met aandachtige blik volgde hij het stuk, af en toe goedkeurend brommend. Hij zag haar niet eens wegstuipen. In een mum van tijd was ze enkele rijen lager. Ze ging naast de jongen zitten en tikte voorzichtig met haar vinger op zijn knie. Verstoord keek hij haar aan, en

Hellas / 75

Bouwstenen en aandachtspunten

Passages Junior helpt de leerlingen geschiedenis leren leren:

1) Leesbare **lesteksten**:

- Taalrijke context
- Hulpmiddel tijdens het studeren
- Ondersteuning bij de werkbladen

2. Kreta

Ik heb geen draad nodig om uit een labyrint te geraken.

Kreta en zijn handelspartners

Op het Griekse eiland Kreta ontstond de Minoïsche beschaving. Vanuit het indrukwekkende paleis van Knossos vertakte zich een netwerk van handelswegen.

Kreta was centraal gelegen in het Middellandse Zeegebied, op het kruispunt van de Egeïsche, Egyptische en Mesopotamische invloedssfeer. Hoewel er al oudere sporen van bewoning zijn teruggevonden, situeren archeologen de eerste tekenen van leefgemeenschappen vanaf ca. 7000 v.C. Vanaf ca. 5000 v.C. werd er op Kreta aan landbouw gedaan.

Paleizen

Vanaf ca. 2700 v.C., tijdens het bronstijdperk, begonnen verschillende gemeenschappen handel te drijven met overzeese gebieden zoals Egypte, Mesopotamië, Cyprus en het Griekse vasteland. Met de opbrengsten van die handelsactiviteiten konden de eerste paleizen worden gebouwd.

Veel onderzoekers denken dat de Minoïsche beschaving open en vredelievend was. De paleizen waren immers niet ommuurd.

5. Gedeeltelijke reconstructie van het paleis van Knossos. De archeoloog Arthur John Evans legde begin 20e eeuw de restanten van het Minoïsche paleiscomplex bloot.

De Minoïsche maatschappij was sterk gestructureerd en gecentraliseerd. Aan de top stond een koning. Die oefende een absolute macht uit over de inwoners. De bevolking bestond grotendeels uit boeren, vissers en arbeiders. Zij stonden meestal in dienst van de paleiseconomie. Het paleis was een stedelijk, religieus en economisch centrum. Daarom spreken we van een 'paleiscomplex' of een 'paleiscentrum'. De rijkdommen en opbrengsten van het gebied werden verzameld in het complex, nauwkeurig op kleitabletten genoteerd en nadien herverdeeld. Een netwerk van geplaveide wegen tussen de

6. Plattegrond van het paleis van Knossos

1. binnenhof
2. heiligdom
3. troonzaal
4. verblijf van de koningin
5. magazijnen
6. plein
7. privéwoningen
8. keramiekateliers

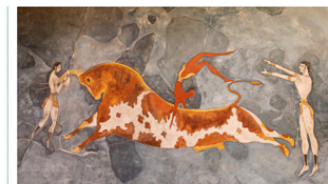
belangrijkste paleisstedes op het eiland wijst op administratieve en economische eenheid. De samenwerking strekte zich ook uit over de vele kleinere nederzettingen of dorpen en de vrijstaande huizen van rijke Kretenzers, zogenaamde villa's, op het eiland.

Knossos

Het paleiscomplex van Knossos bevindt zich in het noorden van Kreta, op ongeveer 5 kilometer van de kust. Er zijn verschillende bewoninglagen boven elkaar teruggevonden, waarvan de oudste teruggaan tot het 3e millennium v.C. Het belangrijkste paleis in Knossos dateert van ca. 1700 v.C. (ill. 5) Het enorme paleiscentrum bewijst niet alleen de

7. Dubbele bijl (ca. 2000 v.C.) uit het Archeologisch Museum van Herakleion.

De dubbele bijl was een veelgebruikt symbool. Ze diende waarschijnlijk om offerdieren te doden. In het Grieks heet de dubbele bijl *labrys*. Mogelijk is er een verband met het woord *labyrint*, wat doolhof betekent. Het enorme paleis wakte immers het gevoel op een labyrint te zijn.

8. De vondst van talloze stierenhorens en fresco's van onder meer het stierspringen, zoals hier in Knossos (ca. 1400 v.C.), illustreert het belang van de stier in de Minoïsche religie.

grote bestuurlijke kwaliteiten van de Minoïsche beschaving, maar ook de bouwkundige. Zo telde het paleis verschillende verdiepingen. Ook waren er vermoedelijk meer dan 1300 kamers, waarvan er tot op heden ongeveer 800 zijn opgegraven. (ill. 6) Ze zijn luxueus, met baden en luchtschachten. De trappen en plafonds werden gedragen door houten zuilen die van boven naar onderen toe versmalden. (ill. 5) De gevonden kunstwerken (ill. 7) laten een grote liefde zien voor de natuur en de zee, voor sport en feesten, luxe en plezier. (ill. 8)

Koning Minos en de Minotaurus

De Kretenzische beschaving is genoemd naar de mythische koning Minos. Aan hem is ook de beroemde mythe van de Minotaurus verbonden. De machtige koning Minos had de god Poseidon bedrogen. **60** Daarop strafte Poseidon hem: een witte stier bevruchtte Minos' vrouw Pasiphaë. Zo werd de Minotaurus geboren: half mens, half stier. Minos liet een labyrint bouwen om de Minotaurus gevangen te houden. Elk jaar moest Athene, dat onderworpen was aan Kreta, jongeren sturen die geofferd werden aan het monster. Op een keer bood de Atheense koningszoon Theseus zich vrijwillig aan. Toen Ariadne, de dochter van Minos, Theseus zag, werd ze verliefd op hem en besloot hem te redden. Met de hulp van een draad geraakte hij weer veilig uit het labyrint.

Bouwstenen en aandachtspunten

2) Ruime aandacht voor het **historisch referentiekader**:

- Kaart opent de meeste hoofdstukken

2. De Etrusken

Toon me je ingewanden en ik zal zeggen wie je bent.

Etrurië en de Etruskische expansie

Toen de Grieken omstreeks 800 v.C. de Middellandse Zee westwaarts ¹⁴ begonnen te verkennen, kwamen ze in Midden-Italië in contact met een goed georganiseerde samenleving. Die bestond uit koningen, hogepriesters en uiterst bekwame vakkui: de Etrusken.

In Etrurië, een streek tussen de Arno en de Tiber, ontstonden vanaf 1100 v.C. enkele kleine nederzettingen. Ze werden gebouwd op goed verdedigbare heuvels. Dorpen zoals Veii, Cerveteri en Tarquinia zouden tussen 700 v.C. en 600 v.C. uitgroeien tot stadstaten.

Van centraal bestuur was geen sprake in de Etruskische samenleving. Het weerhield de Etrusken er niet van om aan gebiedsuitbreiding te doen.

Handel

Etrurië was een vruchtbare streek. Boeren verhandelden de overschotten van hun productie (graan, wijn) met de Grieken en de Feniciërs. De thuisbasis van de Etrusken was ook rijk aan ertsen zoals ijzer, tin en koper. Daarmee werden gebruiksvoorwerpen en wapens gesmeed.

5.

Bewaarvat. Bucchero krijgt zijn zwarte kleur tijdens het bakken in een oven zonder zuurstof (Etrurië, 625-550 v.C.).

6.

Decoratief element in de vorm van het hoofd van een nimf als dakversiering in Cerveteri (terracotta, ca. 500 v.C.)

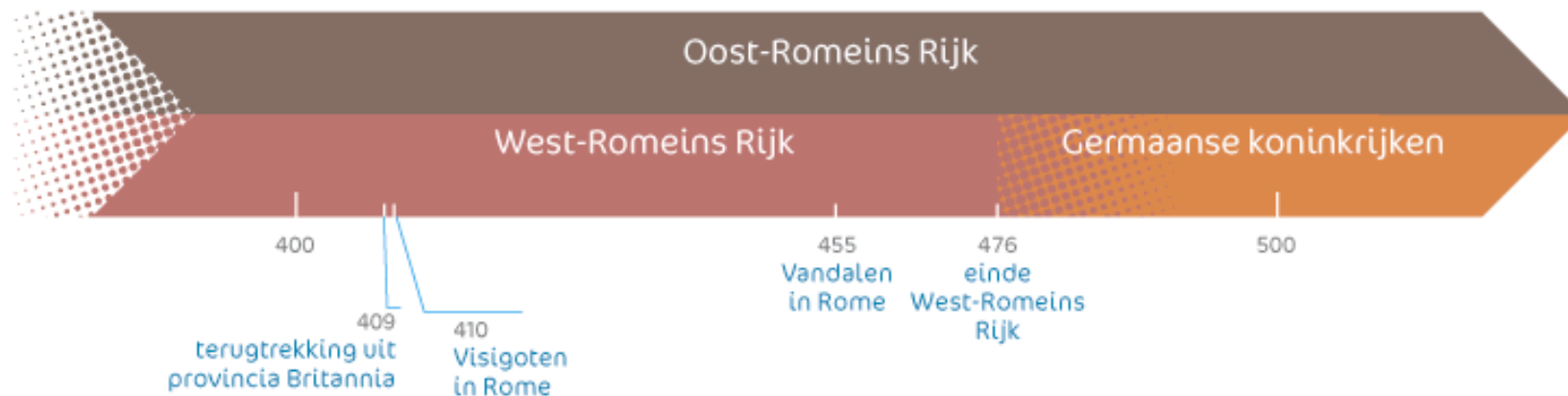

Bouwstenen en aandachtspunten

2) Ruime aandacht voor het **historisch referentiekader**:

- Kaart opent de meeste hoofdstukken
- Tijdband sluit de meeste hoofdstukken

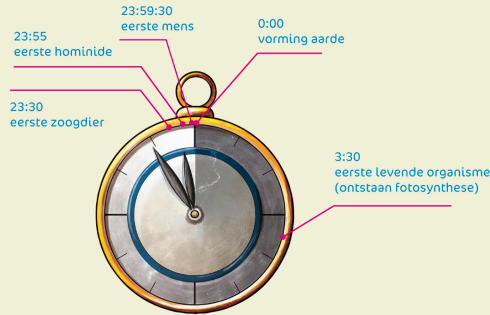
Bouwstenen en aandachtspunten

2) Ruime aandacht voor het **historisch referentiekader**:

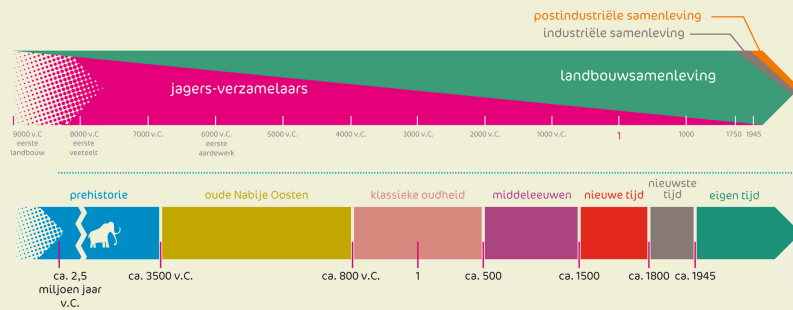
- Kaart opent de meeste hoofdstukken
- Tijdband sluit de meeste hoofdstukken
- Toepassingen via de werkbladen en onderzoeken
- Passeerkaart op de binnenflap

Passeerkaart – Tijd

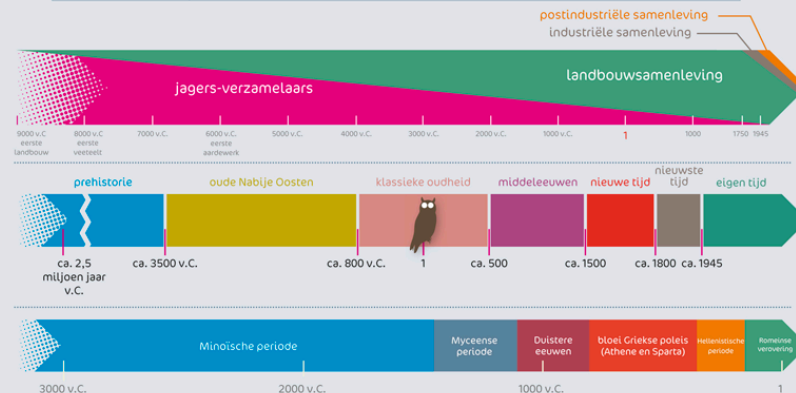

DOMEIN	KENMERKEN
economisch	- jagers-verzamelaars - boeren (landbouw) - eerste steden (handel)
sociaal	- zwervers of nomaden / halfsedentair - sedentair: gemeenschappen (landbouwsamenleving) - eerste steden (sociale indeling) - familie en gezin - (samen)wonen
politiek	- macht - eerste steden (machtsverdeling) - conflicten
cultureel	- rotstekeningen - verschillende goden - megalithische monumenten - vaste begraafplaatsen, urnen - sieraden, juwelen

Passeerkaart: domeinen & tijd

DOMEIN	KENMERKEN
economisch	Minoïsche/Myceense paleiseconomie: centraal beheer Landbouweconomie: welvaart is hoofdzakelijk gebaseerd op landbouw. Handel over land en over zee tussen de poleis en de overzeese koloniën: - Import en export van landbouw-, ambachts- en luxeproducten - van ruilhandel naar geldhandel Agora = centrum van het sociale, economische en culturele leven Hellenistische rijken: uitbuiting van de veroverde gebieden
sociaal	Minoïsche/Myceense periode: rijke bovenlaag, ambachts- en boerenbevolking, slaven in dienst van de paleiseconomie Na de duistere eeuwen: 2 leidende poleis - Sparta: aristocratie (grondadel), burgers (mannen van min. 30 jaar oud en militaire training), niet-burgers (vrouwen, kinderen, perioiken, boeren en heloten) - Athene: aristocratie (grond- en later ook geldadel), burgers (mannen van min. 18 jaar oud), niet-burgers (vrouwen, kinderen, metoiken, boeren en slaven) Hellenistische periode/staten: grote sociale tegenstellingen
politiek	Minoïsche/Myceense periode: centraal bestuur onder leiding van een koning, bijgestaan door ambtenaren Na de duistere eeuwen: 2 leidende poleis - Sparta: oligarchie = stadstaat onder leiding van 2 koningen, gerousia, apella, burgerschap na 30 jaar dienst - Athene: van oligarchie naar democratie = stadstaat onder leiding van ecclesia en boulé, gekozen magistraten, alle burgers hebben inspraak en stemrecht Hellenistische periode: monarchie (koning is goddelijk), elite van ambtenaren, legeraanvoerders en provinciebestuurders van Grieks-Macedonische afkomst
cultureel	Godsdienst = polytheïsme: ritens/cultus (orakel), tempels, spelen Bouwkunst: Dorische, Ionische en Korinthische orde Beeldhouwkunst: archaische, (vroeg-)klassieke en hellenistische periode Keramik: zwartfigurig en roodfigurig aardewerk Schrift: Linear A, Linear B en Grieks Denkers en geleerden: natuurfilosofen, sofisten, wiskunde, sterrenkunde, geneeskunde Hellenisering van het oosten

G. Schwab, *Griekse mythen en sagen* (2008)

Bron 2

Toneelgroep
Hellas
speelt

HET PAARD VAN TROJE

Wanneer Paris Helena van Sparta verleidt en steelt van koning Menelaus, is de Griekse eer gekrenkt! De Grieken zweren wraak en trekken naar Troje in dit romantische drama over de mooiste vrouw van de wereld.

Tekst: Homerus/ Regie: De Olympische goden / Special effects en decors: Odyssee Events & drukkerij Ilias

Met in de hoofdrollen: prins Paris van Troje, Helena van Sparta, koning Priamus van Troje, koning Agamemnon van Mycene, koning Menelaus van Sparta, prins Hector van Troje en de Griekse helden Odysseus en Achilles.

3. Bekijk aandachtig de flyer voor het toneelstuk 'Het paard van Troje' (bron 2). Op de flyer worden een aantal plaatsnamen vermeld. Duid ze aan op de kaart. Gebruik de kaarten bij de lesteksten of de passeerkaart op de achterflap om de plaatsen op te zoeken

Bouwstenen en aandachtspunten

3) Voldoende **reconstructietekeningen en schema's**

- Om te bestuderen
- Om te illustreren
- Om samen te vatten
- Ter verduidelijking bij de lesteksten
- Als syntheseopdracht in de werkbladen

2. Vul dit schema aan met informatie uit de lestekst.

Bestuur in Athene

Taken:

.....
.....
.....
.....

voorbereiden

Taken:

.....
.....
.....
.....

Ambtenaren +
magistraten:

.....
.....

kiezen

Bestuur in Sparta

Gerousia =

Taken:

.....
.....
.....

voorbereiden

Taken:

.....
.....
.....

kiezen

controleren

Bouwstenen en aandachtspunten

4) Woordenlijsten:

- Belangrijke historische begrippen bij de (kern)hoofdstukken
- Uitgebreid glossarium op de website

bard: Keltische zanger en dichter

oppidum (mv. oppida): Romeinse benaming voor een Keltische nederzetting in de vorm van een ommuurd dorp

standenmaatschappij: samenleving waarin iedereen tot een groepering (stand) behoort en waarin iedere stand bepaalde taken, rechten en plichten heeft

torque (mv. torques): hals- of armband van edel-smeedwerk in de vorm van een onvolledige cirkel, gedragen door de Keltische adel

Bouwstenen en aandachtspunten

5) Kruisverwijzingen:

- Duidelijke verwijzing tussen hoofdstuk en werkblad

Aan de slag! p. 25-26

23.

Strijdwagen in aardewerk (16 cm hoog, 9 cm breed) (Irak, ca. 2400 v.C.)

Wiskunde

De Babyloniërs waren uitstekende wiskundigen. Ze gebruikten hun meet- en rekenkunde om praktische problemen op te lossen. Zo was het berekenen van oppervlakte en inhoud belangrijk bij bouwprojecten en om de opbrengst van de oogst te schatten. Optellen en aftrekken, vermenigvuldigen en delen maar ook breuken, kwadraten, vierkantswortels ... stonden op het leerprogramma van de schrijvers. ³⁷ Zij moesten vraagstukken kunnen oplossen over de oppervlakte van grillig gevormde velden, het aantal bakstenen dat nodig was om een muur te bouwen en de hoeveelheid aarde om een breuk in de dijk te dichten.

Ploeg, wiel en aardewerk

De ploeg, die de Sumeriërs vanaf 4500 v.C. gebruikten, was een eenvoudig houten werktuig waarmee lange groeven in de grond werden

24.

Aardewerk (26 cm hoog), vaas met een afbeelding van de godin Ishtar, omgeven door vogels, vissen en een schildpad (Irak, ca. 1300 v.C.)

25.

Glazen fles (12 cm hoog) uit een graf in Ur ⁹ (Irak, ca. 1500 v.C.)

gemaakt. ³ Hoewel zo'n ploeg niet veel meer was dan een door dieren getrokken puntige graafstok, kon één enkele persoon nu een veel grotere akker bewerken. Rond 3500 v.C. vonden de Mesopotamiërs het wiel en de kar uit. Afstanden konden nu makkelijker en sneller overbrugd worden. De uitvindingen werden ook ingezet in oorlogen (bv. strijdwagens) en in de landbouw. (ill. 23) Pottenbakkersovens werden al vanaf 5000 v.C. gebouwd. Beschilderd of geglazuurd (email) aardewerk werd populaire handelswaar. De Mesopotamiërs gebruikten de ovens ook om kopererts tot koper te smelten. Vanaf 3500 v.C. gebruikten ze brons. Rond die tijd vonden ze ook de pottenbakkersschijf uit. Voortaan kon een pottenbakker de klei sneller en makkelijker vormen, zodat hij in dezelfde tijd veel meer aardewerk kon maken. (ill. 24)

In Mesopotamië werd het eerste glas rond 2500 v.C. geproduceerd. Het werd gebruikt voor kleurige kralen, amuletten, flesjes ... (ill. 25)

Aan de slag! p. 25-26

Bouwstenen en aandachtspunten

5) Kruisverwijzingen:

- Duidelijke verwijzing tussen hoofdstuk en werkblad

- Verwijzing tussen verschillende hoofdstukken tonen de samenhang
 - > Binnen een bundel
 - > Tussen verschillende bundels

6. Anoebis weegt het hart van koninklijk schrijver Ani en de veer van de godin Maät. **30** Achter de schrijversgod Thoth staat Ammit, een monster dat zowel krokodil, leeuw als nijlpaard was. Het hurkte in afwachting van een lekker hapje gretig bij de weegschaal **8** (Egypte, ca. 1350 v.C.).

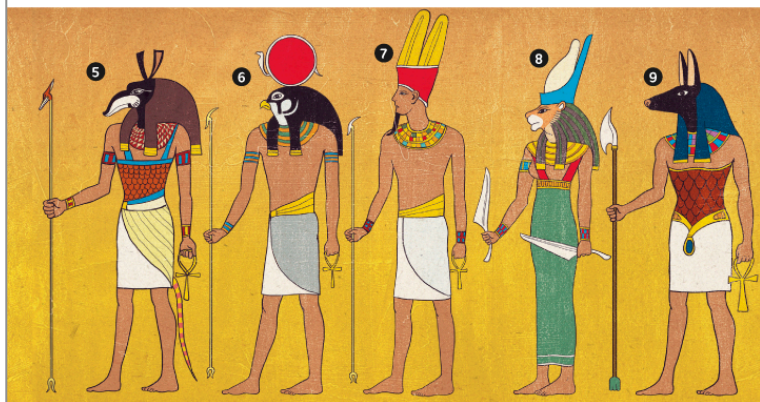
Het hart wegen

Als de overledene volgens de regels van de kunst was begraven, begon hij aan een gevaarlijke tocht naar het hiernamaals. Gelukkig had hij een dodenboek bij zich. Daarin stonden toverformules en bezeringen om alle moeilijkheden en gevaren te overwinnen. Na een lange zwerftocht over smalle en gevaarlijke paden, bereikte de geest van de overledene eindelijk de rechtsaal. Daar zetelden Osiris en 42 dodenrechters. Hier woog Anoebis het hart

tegen de veer van Maät, de godin van de waarheid. **30** De wijze schrijversgod Thoth noteerde het resultaat. (ill. 6)

Tijdens de ceremonie ontkende de dode dat hij slecht had geleefd: 'Ik heb geen kwaad gedaan. Ik heb god niet beledigd. Ik heb niet doen wenen en

7. Reconstructietekening van Egyptische goden
(5) Seth, broer van Osiris, god van de duisternis en het kwaad **3**
(6) Re, oppergod, god van de zon
(7) Amon, god van de wind, verheven tot rijksgod onder farao Ahmose (Nieuwe Rijk) **2**
(8) Sachmet, godin van de oorlog **3**
(9) Anoebis, god van de mummificatie

Egypte 2 / 7

2. Bacchus bij de Vesuvius (muurschildering in het Casa del Centenario, Pompeji, ca. 15 v.C.)

zomer. Pijn-, olijf- en palmbomen en kurkeltken bepalen het landschap. (ill. 3)
 Het aanbod van landbouwproducten was in de oudheid heel gevarieerd door het milde klimaat. De Romeinen verbouwden vooral graan, maar ook olijven, vijgen en druiven.

Bewoning

De streek was al in het paleolithicum bewoond. Dat bewijzen onder meer grottschilderingen van omstreeks 10 000 v.C. De landbouw bereikte Italië rond 3500 v.C. Een millennium later leerden de bewoners koper bewerken, waarschijnlijk van handelaars uit Kreta.

5

Het bronstijdperk begon omstreeks 1800 v.C. Omstreeks 1200 v.C. vestigden Indo-Europese stammen, de zogenaamde Italiërs, zich in de laars. De Latijnen, een van die Italiaanse stammen, gingen in het centrum en aan de westkust wonen. Die streek werd later Latium genoemd.

Andere Italiaanse volkeren in de buurt waren de Volsci, de Sabijnen, de Umbriërs en de Samnieten. In het zuiden woonden de Osci. De Etrusken **5** waren eveneens buren van de Latijnen, maar niet van Indo-Europese afkomst. In de Povlakte woonden dan weer volkeren die door de Romeinen Kelten **9** werden genoemd.

natuur

Latium

Latium was gunstig gelegen, op de oostelijke oever van de Tiber. De Albaanse heuvels met de stad Alba Longa **4** vormden eerst het middelpunt van Latium. Vanaf de 9e eeuw v.C. verschoven de belangrijkste handelsroutes en werd Rome het knooppunt van de wegen, zowel naar het zuiden als naar het binnenland.

Rome ontstond op een reeks heuvels in de buurt van een doorwaadbare plaats in de Tiber. De stad lag net op de grens van de Latijnse en de Etruskische wereld.

3. Cipressen domineren het dorre landschap in Fienza, halweg tussen Rome en Firenze.

grootmacht: staat of rijk met veel macht buiten de landsgrenzen
Indo-Europees: raalfamilie waartoe de meeste rassen in Europa behoren.
paleolithicum: oude steentijd, periode waarin de eerste mensachtigen ontsonden (2,5 miljoen jaar geleden-12 500 v.C.)

Aan de slag! p. 25-26

Rome / 3

Bouwstenen en aandachtspunten

6) Kennen & kunnen:

- Duidelijk overzicht van de leerstof achteraan in de bundels
- Leerkracht en leerling vinken aan

Wat moet je kennen/kunnen?

- Kruls samen met je leerkracht vooraan aan wat hij of zij belangrijk vindt.
- Onderstreep alleen wat je moet kennen in de tekst of de werkbladen.
- Kruls, als je gestudeerd en geoefend hebt, achteraan aan wat jij al kent en kunt.

Ik ken

Ik kan

Algemeen

☐	1. de domeinen van de geschiedenis.	☐
☐	2. alle begrippen van de woordenlijsten én de woordenschat in de lesteksten die belangrijk is om de les te begrijpen.	☐
☐	3. de andere culturen die bloeiden op het moment van de bloei van de behandelde cultuur.	☐
☐	4. alle begrippen van de woordenlijsten en de lesteksten gebruiken.	☐
☐	5. de behandelde cultuur (of onderdelen ervan) situeren in tijd en ruimte.	☐
☐	6. gegeven feiten en gebeurtenissen in de juiste eeuw of het juiste millennium plaatsen.	☐
☐	7. de genoemde geografische namen aanduiden op een kaart.	☐
☐	8. een historische en geografische kaart interpreteren.	☐
☐	9. bronnen omschrijven, bestuderen op inhoud en betrouwbaarheid, identificeren, met elkaar vergelijken en bij het juiste domein van de geschiedenis plaatsen.	☐
☐	10. uit geschreven en ongeschreven (materiële) bronnen de gevraagde informatie afleiden en verbinden aan de leerstof.	☐
☐	11. gegevens onder het juiste domein van de geschiedenis plaatsen.	☐

Bouwstenen en aandachtspunten

7) **Werkbladen** bij elk hoofdstuk:

- In het midden van de bundel
- Integratie van de historische vaardigheden
- Gevarieerde vraagstelling

1. Rijken en Tussentijden

p. 2-5

Doe niet sfinxachtig en ga aan de slag!

1. Bekijk deze kaart uit een hedendaagse atlas.

- Arceer de Middellandse Zee.
- Kleur het huidige Egypte in een kleur naar keuze.
- Maak een legende bij de kaart.
- In welke twee werelddelen ligt Egypte vandaag? Omcirkel je antwoord.
Afrika, Amerika, Azië, Europa, Oceanië

2. Bekijk nu deze satellietfoto's en vergelijk de Nijl met de Schelde.

a. Zoek de info in de lestekst en op het internet (bv. Wikipedia en Google Earth).

De Nijl

- ontspringt in: _____
- mondt uit in: _____
- lengte rivier op Egyptisch grondgebied: _____
- lengte delta: _____
- totaal: _____

De Schelde

- ontspringt in: _____
- mondt uit in: _____
- lengte van Antwerpen tot aan de monding: _____
- lengte op Belgische bodem: (in vogelvlucht) _____
- totaal: _____

- Trek een streep op de grens tussen Opper- en Neder-Egypte en omcirkel de Nijldelta.
- Geef de lengte van beide rivieren nu aan met behulp van de onderstaande blokjes. $\square = 250$ km

Nijl

Schelde

Egypte 1 / 13

Weetje

De oude Egyptenaren probeerden het moment van de overstroming te voorspellen door naar de stand van de sterren te kijken. Ze wisten echter niet waarom de Nijl elk jaar opnieuw buiten zijn oevers trad. Daarom brachten ze offers aan de goden. Ondertussen weten we wat die overstromingen van de Nijl veroorzaakte. Door de jaarlijkse neerslag in het brongebied van de Nijl (Ethiopië) tijdens het voorjaar kon de rivier de grote waterhoeveelheid niet aan en overstroomde ze in Egypte. Om een einde te maken aan de onvoorspelbare overstromingen besliste de Egyptische regering om een stuwdam te bouwen bij de stad Aswan. Het

enorme bouwwerk (3600 m lang en 111 m hoog) werd in 1970 voltooid. Om te vermijden dat de tempel van Aboe Simbel zou verdwijnen in het stuwmeer, werd de tempel in blokken gezaagd en hogerop weer opgebouwd.

3. Welke van de volgende stellingen is waar? **Kruis het juiste antwoord aan.**

- Egypte is een zeer vruchtbaar land
- In Egypte is alleen in het deltagebied, waar de Nijl in de zee stroomt, landbouw mogelijk.
- Slechts een smalle strook langs de Nijl is geschikt voor landbouw.

4. **Doordenk!** Toon met voorbeelden aan waarom Egypte vaak 'een geschenk van de Nijl' genoemd wordt.

.....

.....

.....

.....

5. Vul de tabel hieronder aan met behulp van de lestekst. Blader ook verder in de bundel en lees de fotobijdragen. Zo kom je nog meer farao's op het spoor.

	Periode	Hoofdstad	Bekende farao's
Oude Rijk			
Eerste Tussentijd			
Middenrijk			
Tweede Tussentijd			
Nieuwe Rijk			
Derde Tussentijd			
Late Tijd			

14 / Egypte 1

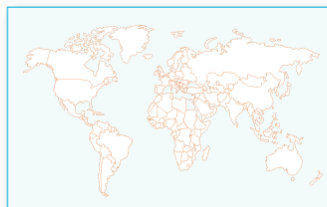
Doe niet sfinxachtig
en ga aan de slag!

p. 2-5

1. Rijken en Tussentijden

1. Bekijk deze kaart uit een hedendaagse atlas.

- a. Arceer de Middellandse Zee.
- b. Kleur het huidige Egypte in een kleur naar keuze.
- c. Maak een legende bij de kaart.
- d. In welke twee werelddelen ligt Egypte vandaag? Omcirkel je antwoord.

Afrika, Amerika, Azië, Europa, Oceanië

Weetje

De oude Egyptenaren probeerden het moment van de overstroming te voorspellen door naar de stand van de sterren te kijken. Ze wisten echter niet waarom de Nijl elk jaar opnieuw buiten zijn oevers trad. Daarom brachten ze offers aan de goden. Ondertussen weten we wat die overstromingen van de Nijl veroorzaakte. Door de jaarlijkse neerslag in het brongebied van de Nijl (Ethiopië) tijdens het voorjaar kon de rivier de grote waterhoeveelheid niet aan en overstroomde ze in Egypte. Om een einde te maken aan de onvoorspelbare overstromingen besliste de Egyptische regering om een stuwdam te bouwen bij de stad Aswan. Het

enorme bouwwerk (3600 m lang en 111 m hoog) werd in 1970 voltooid. Om te vermijden dat de tempel van Aboe Simbel zou verdwijnen in het stuwmeer, werd de tempel in blokken gezaagd en hogerop weer opgebouwd.

3. Welke van de volgende stellingen is waar? Kruis het juiste antwoord aan.

- Egypte is een zeer vruchtbaar land
- In Egypte is alleen in het deltagebied, waar de Nijl in de zee stroomt, landbouw mogelijk.
- Slechts een smalle strook langs de Nijl is geschikt voor landbouw.

4. Doordenker! Toon met voorbeelden aan waarom Egypte vaak 'een geschenk van de Nijl' genoemd wordt.

.....

.....

.....

.....

.....

5. Vul de tabel hieronder aan met behulp van de lestekst. Blader ook verder in de bundel en lees de fotobijschriften. Zo kom je nog meer farao's op het spoor.

	Periode	Hoofdstad	Bekende farao's
Oude Rijk			
Eerste Tussentijd			
Middenrijk			
Tweede Tussentijd			
Nieuwe Rijk			
Derde Tussentijd			
Late Tijd			

Bouwstenen en aandachtspunten

7) **Werkbladen** bij elk hoofdstuk:

- In het midden van de bundel
- Integratie van de historische vaardigheden
- Gevarieerde vraagstelling
- Genoeg schrijfruimte
- Actualisering

4. Lees de volgende tekstbron over de vrouw.

Ten tijde van koning Ancus was er in Tarquinia een vreemde man, Lucumo genaamd. Die was machtig door zijn rijkdom en bovendien begerig naar de hoogste macht. Maar omdat hij van een vreemde stam afkomstig was, kon hij geen koning worden. Hij was getrouwd met Tanaquil, een Etruskische vrouw van hoge afkomst. Zij was niet tevreden met Rome. Uiteindelijk verliet hij een huis en hij werd...

a. Bestudeer dit beeld en de tekst. Beschrijf de affectie van de vrouw.

c. Vergelijk de manier waarop Lucomo wordt verwelkomd in Rome met de situatie van de Haïtianen. Welk verschil stel je vast?

.....

.....

.....

Brazilië wil instroom van Haïtiaanse migranten afremmen

Steeds meer Haïtiaanse migranten vinden de weg naar Brazilië, de zesde grootste economie ter wereld. De Braziliaanse regering wil de instroom afremmen.

(...) Voortaan reikt alleen de Braziliaanse ambassade in Haïti nog visa uit, met een maximum van honderd per maand. (...) De Braziliaanse regering blijft niet onverschillig bij de economische kwetsbaarheid van de Haïtianen, maar wie geen visum heeft zal Brazilië niet kunnen binnenkomen.

Bron: *MO* Magazine*, 12 januari 2012

Bouwstenen en aandachtspunten

8) **Onderzoek** (BZL) in elke bundel:

- Aanzet tot kritisch en probleemoplossend denken
- Individueel of groepswerk
- 4 onderzoeken in het 1e leerjaar:
 - > Prehistorie: bronnenonderzoek + historische kritiek
 - > Mesopotamië: maatschappelijke domeinen (Hammurabi)
 - > Egypte: 1) bronnenonderzoek (Toetankhamon)
2) hiërogliefen

Onderzoek: verschillende soorten bronnen

Als IK een bron zie, wil ik drinken!

In de les geschiedenis krijgen Nora en Sam een taak mee naar huis:
 1. Zoek vier verschillende soorten bronnen.
 2. Noteer de verschillen.
 3. Probeer een manier te bedenken om bronnen in te delen.
 Ze krijgen twee weken de tijd om de taak samen af te werken.
 Helpen jullie hen een handje? Eerst even checken wat je al weet.

1. **Wat zijn bronnen eigenlijk? Leg uit in je eigen woorden.**

.....

Bron 1

Nora's oma, Charlotte, is een beroemde archeologe. Ze heeft heel wat opgravingen gedaan. Misschien kan zij Nora en Sam helpen met hun taak. Momenteel werkt Nora's oma in het Koninklijk Museum voor Kunst en Geschiedenis in Brussel. Nora en Sam leggen haar hun taak voor. Samen dwalen ze door de lange gangen van het enorme gebouw. Ze gaan op zoek naar vier verschillende bronnen.

Bron 2

In zaal 1 trekt een schedel hun aandacht. Nora en Sam besluiten dat dit hun eerste bron wordt. Een aantal zalen verder wijst oma Charlotte een steen vol vreemde tekens aan. 'Dit is een kleitabelt en de vreemde tekens zijn spijkerschrift, een van de oudste schriftsoorten', vertelt ze. Jullie hebben nu twee verschillende soorten bronnen.

2. **Wat is het verschil tussen de schedel en het kleitabelt als bron?**

.....

3. **Werden deze bronnen door de mens vervaardigd? Hoe zie je dat?**

Bron 1:

.....

Bron 2:

.....

Bron 3

Bron 4

'Kom, ik wil jullie nog iets tonen.' Oma neemt de kinderen mee naar de kelder van het museum. Uit de vele rekken haalt ze een stoffig doosje waarin een oude munt bewaard wordt. 'Toen ik 17 jaar oud was, heb ik deze munt toevallig opgegraven in Frankrijk. Toen wist ik dat ik archeoloog wilde worden. De vondst was toen zo belangrijk dat ik door de radio geïnterviewd werd. Als we straks naar huis gaan, laat ik jullie die opname horen. En dan hebben jullie er meteen twee verschillende bronnen bij!'

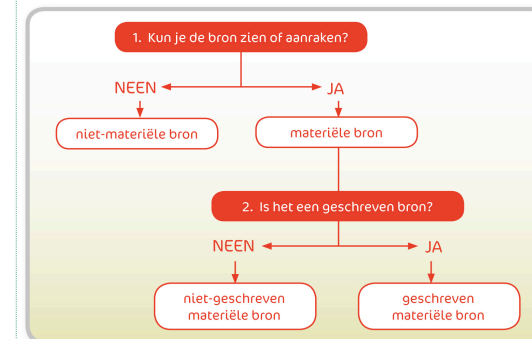
Sam: 'Hoe bedoel je? We hebben toch alleen maar de munt?'

Oma: 'Soms gaat het in geschiedenis niet alleen om wat je ziet, maar ook om wat je hoort. En mijn interview is toch ook iets uit het verleden? Alles wat uit het verleden komt, is een bron!'

4. **Wat is het verschil tussen de geluidsoptname en de drie andere bronnen?**

.....

Nora zucht. 'Oma, ik vind het wel veel om te onthouden en te verwerken!'
 Oma: 'Wacht, ik zal je helpen om de bronnen te ordenen op een fiche.'

Bouwstenen en aandachtspunten

- 5 onderzoeken in het 2e leerjaar:
 - > Hellas: 1) mythe versus archeologie (Troje)
2) heden versus verleden (Olympische Spelen)
 - > Feniciërs, Etrusken, Kelten: heldencultus (Ambiorix)
 - > Rome: 1) de Romeinse legionair
2) de Gallo-Romeinse cultuur

Bron 6

De centurio (officier) draagt een kort zwaard (gladius) en metalen beenbescherming, terwijl de standaarddrager beschikt over een dolk (pugio).

Bron 7

Een militaire tribuun in de keizertijd

Bron 8

Deze legionairs houden een rechthoekig schild en een speer of pilum vast. Ze dragen een borstharnas gemaakt van stroken staal, met bronzen gespen aan elkaar bevestigd.

40 / Rome

8. a. Waarom vormde de 'bagagetrein' een last voor het eigen leger?

b. Waarom waren die karren met bagage vaak het mikpunt van vijandelijke aanvallen?

9. De maatregel die Marius doorvoerde had dus twee voordelen. Vul de zinnen aan.

a. Nu de 'bagagetrein' kleiner werd ...

b. Nu elke soldaat in staat moest zijn permanente zware gewichten te dragen ...

Vanaf keizer Augustus evolueerde het Romeinse leger verder tot de goed geoliede machine die het rijk uitbreidde en verdedigde. De sterkte van het leger in de keizertijd bestond eens te meer in de perfecte organisatie, de opleiding en discipline, het doorzettingsvermogen van de legionairs, de groepsgeest en de doorgedreven techniek zoals bij belegeringen of de aanleg van een kamp. Ook de bescherming en wapens van de legionair waren geëvolueerd.

10. Bekijk bron 6-8. foto's van zogenaamde 're-enacters' in de rol van Romeinse legionairs.

a. Over welke verschillende wapens beschikten de Romeinse oversten en hun soldaten?

b. Over welke verschillende beschermingsmaatregelen tegen aanvallen met zwaarden of speren beschikte de Romeinse oversten en hun soldaten?

c. Waarom droegen de gewone legionairs tijdens de keizertijd steeds vaker het type borstharnas zoals in bron 8, in plaats van de gebruikelijke maliënkolder?

In de loop van de keizertijd evolueerde de sterkte van het leger. Voordien volstonden 150 000 legionairs om de inwoners van het rijk en de grenzen te controleren en te verdedigen. In de 1e eeuw steeg dat aantal naar 300 000 en in de 4e eeuw zelfs tot 500 000.

Vanaf dan werden ook steeds meer niet-Romeinen opgenomen in het leger. Eerst waren dat nog Italiaanse bondgenoten of Grieken, later werden ook inwoners van Klein-Azië, Noord-Afrikanen, Kelten ...

Bron 9

De enige bewakers waren 22 legereenheden die verzameld werden uit de hele provincie. De Allobroges, een Keltische stam uit Gallië, plaatsten wachters langs de Rijn en verdedigden met grote waakzaamheid en energie hun grenzen tegen de vijand. Caesar zag toen dat de vijand superieur was op gebied van cavalerie.

Hij zou daarenboven zelf geen steun ontvangen vanuit Italië, omdat alle communicatie was afgesneden.

Daarom stuurde hij bericht over de Rijn grens tot in Germanië naar die gebieden die hij eerder al had onderworpen, om hen op te roepen voor de cavalerie en de lichtbepapende infanterie. Bij hun aankomst stelde hij vast dat ze reden op onbruikbare paarden. Daarop nam hij paarden van de militaire tribunen en de rest, ja zelfs van de Romeinse ridders en veteranen, en verdeelde ze onder de Germanen.

Julius Caesar, *Commentarii de bello Gallico*, 1e eeuw v.C

Bron 10

Nadat hij door het leger was aangesteld, vervolgde Maximinus de milde en gematigde regering door een in alle opzichten barbaarse alleenheerschappij. Hij ondervond vijandigheid, omdat hij de eerste man was om op te klimmen van lage afkomst naar de hoogste positie. Hij wilde door wrede daden zijn positie veilig stellen. Iedereen wist immers dat hij een herder was geweest in de bergen van Thracië (Zuid-Oost-Europa) en door geluk de keizer van de Romeinen was geworden, ondanks zijn barbaars karakter en zijn barbaarse afkomst.

Herodianus, *De geschiedenis van het Romeinse keizerrijk na Marcus Aurellus*, 3e eeuw

ingelijfd. Van hen werd heel wat overgenomen: het zwaard en de dolk van de Spanjaarden, de broek van de Kelten, oorlogsschepen en katapulten van de Carthagers, helmen van Kelten, Etrusken en Grieken ...

11. Niet-Romeinen in het leger

a. Haal uit de lestekst twee voordelen van de inlijving van niet-Romeinen in het leger. Onderstreep ze in het groen.

b. In welke bron vind je dat voordeel duidelijk terug? Leg uit.

c. In welke bron vind je duidelijk terug dat een niet-Romein kon opklimmen tot de hoogste rangen in het Romeinse rijk? Motiveer je antwoord

d. Welk nadeel is verbonden aan de inlijving van niet-Romeinen in het leger?

e. Lees de lestekst op p. 73. Uiteindelijk werd de inlijving van de niet-Romeinen een van de oorzaken van de definitieve val van het West-Romeinse Rijk. Bewijs dat aan de hand van de figuur van Odoaker.

Rome / 41

Bouwstenen en aandachtspunten

9) **ICT** op www.averbode.be/passagesjunior:

- Interactieve oefening bij elk hoofdstuk
- Klassikale verwerking (differentiatie) of zelfstudie (thuis)
- Speelse/visuele aanpak

Didactische ondersteuning

Twee delen:

- Didactische website
- Bordboek

Didactische ondersteuning

www.averbode.be/passagesplus

De didactische website bevat een **onlinehandleiding**:

- Vlot copypasten
- Makkelijk te updaten en verrijken

Didactische ondersteuning

De handleiding bevat de volgende elementen:

1) **Didactische ondersteuning** bij elk hoofdstuk:

- Vragen (en antwoorden) bij de lestekst
- Vragen en uitleg bij de bronnen
- Schema's (samenvatting voor de leerling of bordplan)
- Achtergrondinformatie, weblinks, extra oefeningen

PASSAGOS JUNIOR 2

Hellas

2. Kreta

1. VRAGEN BIJ DE LEESTEKST

kaart/inleiding

Kreta was gunstig gesitueerd tussen verschillende handelspartners. Geef drie handelspartners van Kreta.

- 1) Egeïsche wereld
- 2) Cyprus
- 3) Egypte
- 4) **Minoërs**

Paleizen / Knossos

1. Vanaf wanneer begonnen deze handelspartners met elkaar handel te drijven? Vanaf ca. 2700 v.C., tijdens het bronsijdperk.

2. De opbrengsten van deze handel werden opnieuw geïnvesteerd. Verklaar. Hiermee werden de eerste paleizen gebouwd. Ook later verzamelde men de opbrengsten om ze opnieuw te kunnen verdelen/verkoop.

3. De **Minoïsche** maatschappij was erg gestructureerd en gecentraliseerd. Geef hiervan vier bewijzen.

- 1) Aan de top stond een koning die de absolute macht had.
- 2) De paleiscomplexen waren stedelijke centra: de koning woonde er en hij beheerste de plaatselijke bevolking (boeren, ambachtslui, vissers...).
- 3) De paleiscomplexen waren economische centra: de rijkdommen en opbrengsten van het gebied werden er verzameld, nauwkeurig op kleitabletten genoteerd en nadien herverdeeld.
- 4) Een netwerk van geplaveide wegen verbond de paleiscomplexen en bewees de administratieve en economische eenheid.
- 5) De samenwerking met het paleiscomplex strekte zich ook uit over de nederzettingen, dorpen en villa's, verspreid over het eiland.

4. Het paleis van Knossos was een zeer indrukwekkend paleis. Het bestond uit verschillende verdiepingen, telde vermoedelijk meer dan 1300 (luxueuze) kamers, inclusief baden, luchtschachten, trappen, kunstwerken... Waarom, denk je, bewijst ook dit de sterke centralisatie van de **Minoïsche maatschappij**? Om een paleis van die omvang te bouwen, moeten er voldoende middelen zijn in de handen van de centrale macht om dit te kunnen bekostigen. Daarenboven is het een bouwswel van uitzonderlijke kwaliteit voor die tijd. Het zal heel wat tijd en organisatie nodig gehad hebben om dit te bouwen.

5. Waarom is het moeilijk te spreken over 'het' paleis van Knossos? Er zijn verschillende bewoningslagen boven elkaar gevonden, waarvan de oudste teruggaat tot het 3e millennium v.C. Het belangrijkste paleis dateert van ca. 1700 v.C.

Verwoesting

Waarom is het zo moeilijk een oorzaak te weten van de ondergang van de Kretensische paleiseconomie, denk je? Men heeft hierover geen geschreven bronnen, dus alles hangt af van archeologisch onderzoek. Het is al niet zo eenvoudig af te leiden wanneer een beschaving ten onder ging, laat staan

PASSAGOS JUNIOR 2

SCHEMA

3. EXTRA MATERIAAL

Wie zoekt dit vindt... extra opdracht

- a) De **Minoïsche** beschaving situeerde zich op het eiland Kreta. De Kretencers waren een zeevarend handelsvolk. Hun liefde en eerbied voor de zee blijkt in bron... bron 3
- b) De Kretensische maatschappij kende een grote liefde voor de natuur en de zee, voor sport en voor feesten, voor luxe en plezier. Dit kan je bewijzen aan de hand van bron(ren)... bronnen 1 + 3 + 4
- c) De bestuurlijke en bouwkundige kwaliteiten van de **Minoïsche** beschaving blijken uit bron(ren)... Je ziet er namelijk... bron 5 - meerdere verdiepingen - uitgebreid gebouwencomplex bron 7 - bronzaal, versierd met fresco's
- d) Een belangrijke plaats in de **Minoïsche** beschaving was gereserveerd voor de religie. De Kretensische beschaving is genoemd naar de legendarische koning... De onechtelijke zoon van zijn vrouw zie je in bron ... en hij is een ... Hij werd verslagen door... Minos - bron 8 - een **Minoïsche** - door **Joraxus**
- e) De **Minoïsche** paleiscomplexen verzamelden de opbrengsten uit het omliggende gebied en sloegen deze op in **pillari** of grote kruiken. Deze zie je in bron...

Didactische ondersteuning

2) **Leswijzers** via de *webtool* **Mijn Passages**:

- Mogelijk draaiboek voor elk hoofdstuk: lesdoelen, lesduur, leerling/leraargestuurd, instapsuggestie, lesverloop, evaluatiemiddel
- Keuzetrajecten volgen of eigen trajecten aanmaken
- Jaarprogramma samenstellen
- Bewaren als pdf

Home | info & login | **STAP 1** beheer | **STAP 2** galerij | **STAP 3** kalender | **STAP 4** leswijzer | **STAP 5** jaarplan | averbode

info&login

Op deze pagina kunt u inloggen met uw Averbode-login. Indien u nog niet geregistreerd bent, kunt u zich [hier](#) registreren.

Passages

Login

Programmatekst
Vanuit welke visie is Passages geschreven?

Mijn Passages

Doel
Wat is Mijn Passages en wat kan ik ermee doen?

Werkwijze
Hoe werk ik met Mijn Passages?

Algemeen instructiefilmpje

Instructiefilmpje over leswijzers

LOGIN

E-MAIL

WACHTWOORD

OK

Home icon | info & login | **STAP 1** beheer | STAP 2 galerij | STAP 3 kalender | STAP 4 leswijzer | STAP 5 jaarplan | averbode

beheer u bent aangemeld / afmelden

Kies voor het modeltraject en pas dat eventueel aan. Of maak een nieuw traject in functie van uw klas(sen).

Mijn trajecten

GO!	
GO! 2	
VVKSO	
VVKSO 2	
VVKSO 3	

Traject wissen

	X
	X
	X
	X
	X

Traject aanmaken

Naam:

VORIGE | VOLGENDE

★ info & login
STAP 1
beheer
STAP 2
galerij
STAP 3
kalender
STAP 4
leswijzer
STAP 5
jaarplan
↶ averbode

galerij

Klik op de hoofdstukken die u in dit traject wenst te behandelen. Door nogmaals te klikken kunt u een hoofdstuk deselecteren.

u bent aangemeld / afmelden

VVKSO

De prehistorie	Mesopotamië	Egypte: Farao's en mensen	Egypte: Goden en piramiden
Prehistorie: wat en wanneer?	Mesopotamië: land tussen twee rivieren	Rijken en Tussentijden	Goden in Egypte
Ontstaan van de mens: hoe en waar?	Sumeriërs en Akkadiërs	Leven in Egypte	Dood en hiernamaals
Op jacht!	Babyloniërs en Assyriërs	Vrouw zijn in Egypte	Mummificatie
Jagers-verzamelaars nu	Onderzoek: Hammurabi's maatschappij	Mode in Egypte	Tempels en piramiden
Onderzoek: Verschillende soorten bronnen	Ugarit, een van de eerste handelscentra	Onderzoek: Graven naar Toetankhamon	Onderzoek: Hieroglyfen ontcijferen
Neolithische revolutie	Belang van Mesopotamië	Farao's	Cheops bouwt een piramide
Megalieten	Indusbeschaving	Militaire macht	Brood en bier
Een kil, eenzaam graf	Brief van een vader	Mijn naam is Serketa	De jakhals

⌂ RESET
⏪ VORIGE
VOLGENDE ⏩

mijn passages / passagesjunior 1

[home](#) | [info & login](#) | **STAP 1** beheer | **STAP 2** galerij | **STAP 3** kalender | **STAP 4** leswijzer | **STAP 5** jaarplan | [averbode](#)

[u bent aangemeld / afmelden](#)

kalender

Sleep de hoofdstukken uit de linkerkolom naar de periode waarin u ze wilt behandelen.

▶ VVKSO

<ul style="list-style-type: none"> Farao's Mijn naam is Serketa Goden in Egypte Dood en hiernamaals Mummificatie Hiërogliefen ontcijferen Tempels en piramiden 	September <ul style="list-style-type: none"> Prehistorie: wat en wanneer? Ontstaan van de mens: hoe en waar? Verschillende soorten bronnen 	Oktober <ul style="list-style-type: none"> Op jacht! Neolithische revolutie Megalieten 	November <ul style="list-style-type: none"> Mesopotamië: land tussen twee rivieren Indusbeschaving Belang van Mesopotamië
	December <ul style="list-style-type: none"> Brief van een vader 	Januari <ul style="list-style-type: none"> Rijken en Tussentijden Leven in Egypte 	Februari <ul style="list-style-type: none"> Graven naar Toetankhamon Mode in Egypte
	Maart	April	Mei

RESET | VORIGE | VOLGENDE

↑ info & login
STAP 1 beher
STAP 2 galerij
STAP 3 kalender
STAP 4 leswijzer
STAP 5 jaarplan
↪ averbode

leswijzer

Kies een hoofdstuk uit de linkerkolom om de modelleswijzer te zien. Die kunt u aanpassen – door op 'leswijzer bewerken' te klikken – en opslaan als pdf.

u bent aangemeld / afmelden

▶ VVKSO

- Prehistorie: wat en wanneer?
- Ontstaan van de mens: hoe en waar?
- Verschillende soorten bronnen
- Op jacht!
- Neolithische revolutie
- Megalieten
- Mesopotamië: land tussen twee rivieren
- Indusbeschaving
- Belang van

Leswijzer bewerken

Goden in Egypte	Egypte: Goden en piramiden
Doelstellingen	
ET 5 , 7 , 8 , 9 , 12 , 17 , 18 , 19 , 20 , 24 , 25 , 26	VOET C7: 7 LL: 4 , 7 , 8 , 9
Bewerk eindtermen	
Lesdoelen	
<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen kunnen de belangrijkste kenmerken geven van het Egyptisch polytheïsme. - De leerlingen kennen de voornaamste taak van de Egyptische goden. - De leerlingen kunnen enkele goden noemen, hun eigenschappen en uiterlijke kenmerken geven en die goden herkennen in bronnen. - De leerlingen kennen een aantal aspecten van de evolutie die het Egyptische polytheïsme heeft doorgemaakt wat de inhoud en manier van afbeelden aangaat. - De leerlingen kennen het belang van de regeerperiode van Echnaton en kunnen dat kort illustreren. 	
Timing	
<input type="text" value="2 uren"/>	
Activiteit	

⏪ RESET
⏪ VORIGE
VOLGENDE ⏩

🏠
info & login
STAP 1
beheer
STAP 2
galerij
STAP 3
kalender
STAP 4
leswijzer
STAP 5
jaarplan
👤 averbode

jaarplan

Het jaarplan toont in een oogopslag welke hoofdstukken u wanneer behandelt, en welke (vakoverschrijdende) eindtermen daarmee gecoverd zijn.

u bent aangemeld / afmelden

▶ VVKSO

Periode	Onderwerp	Lessuren	Activiteit	Eindtermen	Voet
September	Prehistorie: wat en wanneer?	1		1, 2, 3, 5, 7, 17, 20, 21, 24, 25, 11	STAM: 1, 9, 19 C6: 5 LL: 1, 2, 5, 6
September	Ontstaan van de mens: hoe en waar?	2		1, 5, 7, 9, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 11	C7: 6 LL: 1, 4, 8, 9
September	Onderzoek: Verschillende soorten bronnen	1		17, 18, 19, 21, 22, 24, 25	C7: 6 LL: 1, 7
Oktober	Op jacht!	2		1, 5, 7, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 11	C3: 10 LL: 1, 7, 12
Oktober	Neolithische revolutie	2		1, 3, 4, 5, 6, 7, 17, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 10, 11	C4: 5 C7: 3 LL: 2, 4, 7, 13
Oktober	Megalieten	2		1, 6, 7, 12, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 11	LL: 1, 2, 4, 9, 10
November	Mesopotamië: land tussen twee rivieren	1		1, 3, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 11	C4: 5 C5: 13 C7: 7 LL: 1, 2, 4, 7, 9
...	1, 5, 7, 8, 12, 15, 20, ...	STAM: 5, 17, 25 C3: 10

OPSLAAN ALS PDF
◀ VORIGE
VOLGENDE ▶

Didactische ondersteuning

3) Extra hulpmiddelen

- Jaarplannen (VVKSO + GO!)
- Glossarium

Didactische ondersteuning

Het **bordboek** biedt de volgende mogelijkheden:

- Bronnen aanklikken en vergroten
- Audiofragmenten beluisteren
- Kruisverwijzingen tussen hoofdstukken
+ tussen hoofdstuk en werkblad
- Oplossingen tonen/verbergen
- Verrijken met extra materiaal
(illustraties, audio/video, links ...)
- Verschillende versies beheren/bewaren
- Ook offline bruikbaar

Troeven

Passages Junior:

- Dompelt leerlingen meteen onder in geschiedenis en geschiedenisonderwijs
- Herwaardeert het verhaal
- Zet aan tot begripshistorisch denken
- Biedt flexibiliteit en tijdwinst
- Vermijdt een fragmentarische aanpak

In lijn met Passages

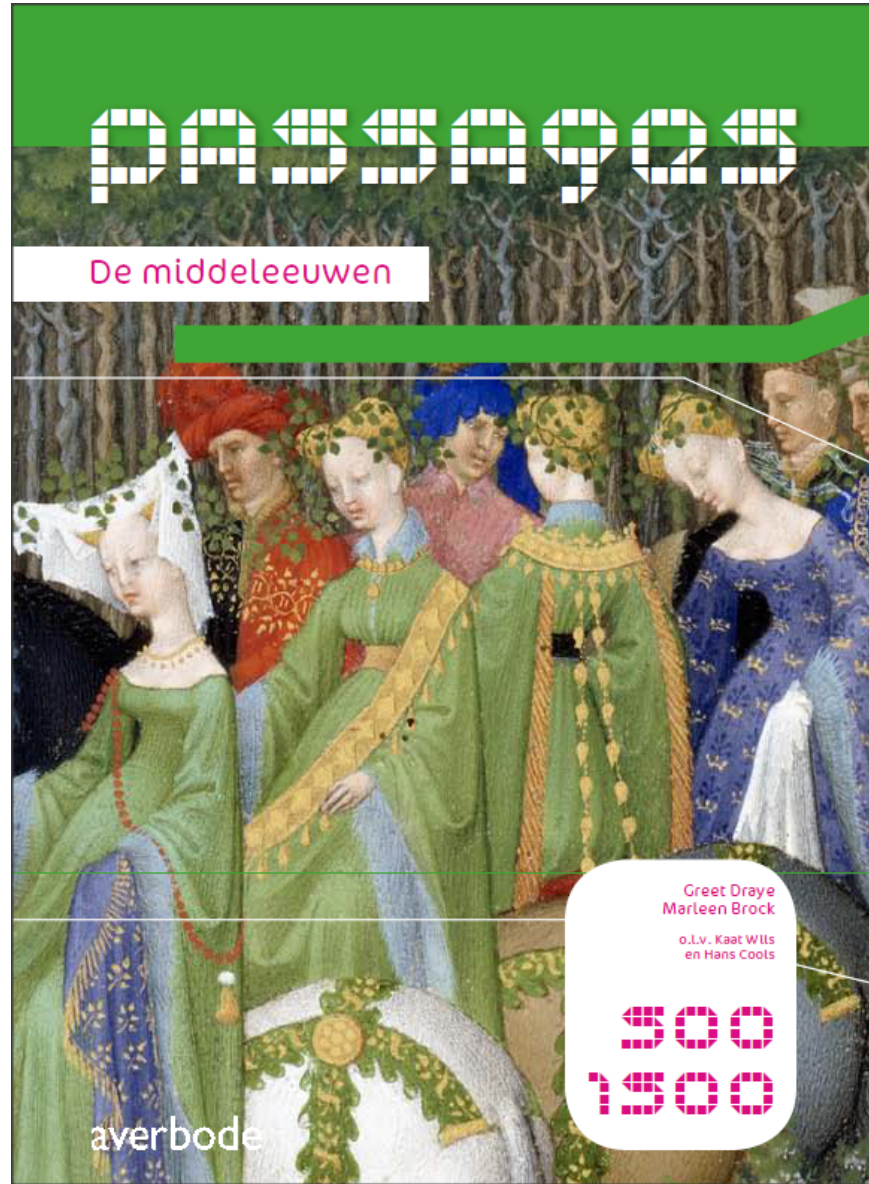
Passages Junior sluit aan bij Passages 2e (en 3e) graad:

- Evenwicht tussen tekst en beeld
- Originele bronnen
- Kruisverwijzingen tussen hoofdstukken (begripshistorische aanpak)
- Thematische benadering (vanaf Egypte):
 - > Natuur
 - > Arbeid
 - > Volk & macht
 - > Individu & gemeenschap
 - > Oorlog

PASSAGES

De middeleeuwen

Greet Draye
Marleen Brock

o.l.v. Kaat Wlls
en Hans Cools

500
1500

averbode

Voorwoord 7

Proloog:
het middeleeuwse landschap 8
 De vroege middeleeuwen 8
 De volle middeleeuwen 10
 De late middeleeuwen 11

1. Natuur

Proloog 13

1. **Het klimaat** 14
 Bronnen 14
 De warme middeleeuwen 15
 De Kleine IJstijd 17

2. **De betekenis van de natuur** 18
 Onberekembare natuur 18
 Getemde natuur 19
 Dromen van Lutlekkertland 20

3. **Wereldkaarten en wereldbeelden** 22
 Reizen zonder kaarten 22
 Beelden van de wereld 22
 Soorten kaarten 24
 Naar moderne kaarten 25

4. **Onderzoek: Landschapsreconstructie: het Zwin** 26

5. **Allemaal mensen** 30
 Bronnen en schattingen 30
 Oorzaken 31
 Een trage groei 32
 De angst voor de ander 33

2. Volk en macht

Proloog 35

1. **De grote migraties (300-1100)** 36
 De eerste golf: de barbaren 36
 Geuwongen migraties 37
 Nieuwe koninkrijken 38
 De tweede golf: Arabieren en Vikingen 38

2. **Koning, kelzer, paus (500-1200)** 40
 Koning en priester 40
 Clovis en de Merovingers 41
 Karet de Grote 42
 De Investituurstrijd 44
 De gang naar Canossa 45

3. **Leenheren en leenmannen** 47
 Vazallen 47
 De leenremonie 48
 Feodale chaos? 48
 Het graafschap Vlaanderen 49
 Verval 49

4. **Staten in wording (1000-1500)** 50
 Het verlangen naar controle 50
 Engeland 51
 Frankrijk en het Duitse Rijk 52
 De Honderdjarige Oorlog 54

5. **Middeleeuws België?** 55
 De negende en de tiende eeuw 55
 De elfde en de twaalfde eeuw 56
 De dertiende eeuw 56
 De Guldensporenslag 57
 De veertiende eeuw 57
 De vijftiende eeuw 58

6. **De Islamwereld** 60
 Geloven in één god 60
 Op veroveringstocht 61
 Verdeeldheid 61
 Eenheid 62

Inhoud

3. Individu en gemeenschap

Proloog 65

1. **Christelijk geloven** 66
 Een christelijk sausje 66
 In de greep van de kerk 67
 Tussen hemel en hel 68
 Boete doen 69
 Getoof en gevoel 70
 De christenen in het oosten 70

2. **Tijdbeleving en tijdberekening** 71
 Dagen en weken 71
 Dateren met heiligen 71
 De tijdrekenkunde 72
 Jaren tellen 73
 Soorten tijden 74

3. **Familieleven en liefde** 75
 Het huwelijk 75
 Strenge regels 75
 Op zoek naar een partner 76
 Het middeleeuwse kind 77
 Namen geven 78

4. **Leren en geleterdheid** 79
 De abdijsscholen 79
 De stadsscholen 80
 De universiteiten 81
 Leren op de werkvloer 82

5. **Onderzoek: Wetenschap in Oost en West** 83
 Het begin: tot de dertiende eeuw 83
 Op voorsprong 86
 Het vervolg: de late middeleeuwen 87
 De weg van de wetenschap 87

6. **Woord en beeld** 88
 Kunst om van te leren 88
 Kunst in opdracht 89
 Schrijvers en dichters 91

4. Arbeid

Proloog 93

1. **Het leven op het land (500-1200)** 94
 Het domeinstelsel 94
 Kleine koningen 95
 Nieuwe landbouwtechnieken 96
 Een landbouwrevolutie? 98
 Wonen op het land 98

2. **Monnikengeduld: het leven in een abdij (500-1200)** 100
 Bidden en werken 100
 Oblaten 102
 Schrijven en verluchten 103
 Hervormingen 104

3. **Het leven in de stad (1000-1500)** 105
 Vrije burgers 105
 Gilden en ambachten 106
 Het uitzicht van de stad 107
 Open rioten 108

4. **Onderzoek: Het succes van de gotiek** 110
 Romaans en gotisch 110
 Hemel en aarde 111
 Om het mooist 112
 Reizende sterren 114
 Conclusie 114

5. **Een commerciële revolutie** 115
 Stap één: overschotten 115
 Stap twee: netwerken 116
 Stap drie: explosie 118

6. **Ongelijkheid** 121
 Haves en havenots 121
 Vrij of onvrij 123
 Wat de pot schaft 123
 Protest 124

5. Een lijaskaart in TO-vorm. Deze lijaskaart staat aan de keertzijde van een dertiende-eeuwse wereldkaart. **17** Anonieme miniaturen in een psalmenboek, Engeland (Londen?), omstreeks 1265-1270. Londen, The British Library, Add. MS 28681, fol. 9v.

6. Dankzij de ontdekkingsreizen van de Portugese en de Spaanse zeevaarders werden de wereldkaarten vanaf 1480 steeds nauwkeuriger. Deze kaart werd omstreeks 1490 in de Italiaanse stad Firenze getekend door Henricus Martellus. Ze is vooral vernieuwend omdat ze een goed beeld geeft van de ontdekking van Afrika. Martellus hield ook rekening met de ontdekking van Kaap de Goede Hoop, de uiterste zuidelijke punt van Afrika. De Portugees Bartolomeu Dias was daar in 1487-1488 voor het eerst rondgevoerd. Londen, The British Library, Add. MS 15760, fol. 68v-69.

Iedere kaartmaker had ten slotte zijn eigen inzichten. Zo komt het dat geen enkele middeleeuwse kaart er precies hetzelfde uitziet als een andere. Middeleeuwse kaarten tonen niet de wereld, ze tonen een bepaald beeld van de wereld.

Soorten kaarten

Er zijn geen twee identieke middeleeuwse kaarten te vinden, maar de kaarten van toen kunnen wel worden onderverdeeld in vier types. Het eenvoudigste en het oudste type is dat van de zogenoemde TO-kaarten. Daarop wordt de aarde voorgesteld als een cirkel – de O. Drie waters – in een T-vorm – vormen de grenzen tussen Azië, Europa en Afrika. Azië staat altijd in de bovenste helft van de cirkel; Europa en Afrika nemen elk een kwart in, in de onderste helft. (ill. 2 en 4) De T werd soms in verband gebracht met het kruis waaraan Jezus was gestorven. Een tweede type is de lijaskaart. Die heeft de vorm van een TO-kaart, maar elk continent is gevuld met tekst. Daarin worden doorgaans Bijbelse en wereldse plaatsen opgesomd die op dat continent liggen. (ill. 5)

Een derde type kaart bestaat uit een cirkel die in vijf horizontale zones is verdeeld. Dat zijn klimaatzones: twee koude zones aan de polen, een tropische zone in het midden en twee gematigde zones daartussenin. Zowat de hele oecumene ligt in de noordelijke gematigde zone. Op sommige klimaatkaarten wordt gesuggereerd dat er nog een vierde continent is, naast Azië, Europa en Afrika. Dat kreeg een plaats in de zuidelijke gematigde zone. (ill. 1) Op klimaatkaarten is doorgaans weinig Bijbelse informatie te vinden.

Ten slotte zijn er de wereldkaarten waarop de makers de bekende wereld zo gedetailleerd mogelijk hebben willen voorstellen. Die lijken het meest op hedendaagse kaarten; er zijn zeeën, eilanden, rivieren, bergketens en steden op te herkennen. Vaak wordt het aards paradijs afgebeeld op de kaart, helemaal in het oosten. (ill. 4) **17** Het oosten staat trouwens stevast bovenaan; daar kwam de zon op. Vaak kregen de vreemde volkeren die God had geschapen **88** een plaatsje in de rand. **12** Sommige wereldkaarten waren heuse schilderijen. De wereldkaarten die in handschriften stonden, waren alleen toegankelijk voor een heel klein groepje mensen. Gewone mensen konden zulke kaarten alleen zien als ze werden tentoongesteld in het publiek, bijvoorbeeld in een kerk.

Naar moderne kaarten

Vanaf de dertiende eeuw werden de wereldkaarten steeds nauwkeuriger. Dat kwam onder meer doordat het kompas in de loop van de twaalfde eeuw vanuit de Arabische wereld was doorgedrongen tot het Westen. **84** Dat instrument had de zeevaart flink vooruitgeholpen. Zo konden de kusten van Europa en Noord- en West-Afrika nauwgezet in kaart worden gebracht. Vaarroutes konden met het kompas veel preciezer worden uitgetekend. Dat gebeurde op zogenoemde portolaan-kaarten. De kaartmakers verwekten de informatie van die portolaan-kaarten in hun wereldkaarten. Na verloop van tijd gebruikten ze kompasmetingen om landen in kaart te brengen. Ze baseerden zich daarvoor ook op Arabische kaarten, die al vroeger erg gedetailleerd waren. **82** Aan het einde van de middeleeuwen kregen de westerse kaarten daardoor een hedendaagser uitzicht. (ill. 6) En ze waren nog op een andere manier moderner: deze kaarten hadden tot doel reizigers precieze aardrijkskundige informatie te verschaffen.

7. De aarde is een bol waar de mens omheen kan lopen. Als twee mensen vanuit een bepaald punt in een verschillende richting op reis vertrekken, bestaat er een kans dat ze elkaar ontmoeten aan de andere kant van de wereld. Miniatuur van de Meester van Fauvel. In Goswin van Meiz, L'Image du monde, omstreeks 1315-1320. Parijs, Bibliothèque nationale, ms. fr. 574, fol. 42.

Plat of bol?

Er wordt wel eens gezegd dat de middeleeuwers geloofden dat de wereld plat was en dat mensen van de wereld konden afvallen. Maar die bewering klopt niet. In middeleeuwse teksten wordt de aarde beschreven als een globe of bol. (ill. 7) Ook op de wereldkaarten werd de aarde voorgesteld als een cirkel. Maar dat is wellicht eerder een verwijzing naar de Bijbel: een cirkel toonde de perfectie van de schepping.

De middeleeuwers beschouwden de aarde wel als het – onbeweeglijke – centrum van het heelal. **20** In de zestiende eeuw ontdekte Nikolaas Copernicus dat de zon het middelpunt van het zonnestelsel was. Hij bewees dat de aarde een van de hemellichamen is die rond haar draaien. **85**

Contact

Voor meer informatie kunt u steeds terecht bij onze pedagogisch afgevaardigden:

Steven Vlieghe

Oost- en West-Vlaanderen, postnummers 1500 t.e.m. 1790

Tel. 0499 51 02 77

steven.vlieghe@verbode.be

Martine Vanzurpele

Limburg, Antwerpen, Vlaams-Brabant (uitgezonderd postnummers 1500 t.e.m. 1790), arrondissement Brussel

Tel. 0478 27 51 12

martine.vanzurpele@verbode.be